

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

1. Baza materială a ediției. Biblia Vulgata de la Blaj vede lumina tiparului în ediție princeps, la aproape un sfert de mileniu de la traducerea ei în românește (1760 – 1761), pe baza manuscriselor originale din patrimoniul Bibliotecii Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române.

Ea se păstrează în două grupe de manuscrise, pe care le-am intitulat *Varianta 1* (V_1) și *Varianta 2* (V_2). Grupul V_1 reprezintă varianta de lucru sau varianta primară, exemplarul la care a lucrat o echipă de traducători inițiată și coordonată de episcopul Petru Pavel Aron. Această variantă conține șapte manuscrise, având următoarele coordonate bibliologice, în ordinea cărților biblice:

Ms. 30

Format 4°, 22 x 18 cm., 3 file goale nenumotate la început + 233 de file numerotate recent cu creionul de către bibliotecă, dintre care ultimele trei goale. Există și o numerotare mai veche, nedatabilă, cu creion roșu, din zece în zece pagini, ultima filă fiind numerotată 240. Hârtie groasă, simplă, fără filigrane. Alcătuit din caiete cusute a 12 file caietul, legătură contemporană, actualele coperti noi, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Pe recto primei file nenumotate, un număr de catalog, „K III / 15” și specificarea „S. D. B. 1851”, adică „Seminarul Diecezan din Blaj”, în a cărei bibliotecă a ajuns să fie catalogat manuscrisul în acel an. Tot acolo, un alt număr, 902, scris cu creion negru. Pe verso primei file numerotate, însemnarea primei apartenențe: „Monast. Balasf. Ssmae Triados”, precizare care se repetă pe recto primei din cele trei file goale de la sfârșit, în forma: „Mona. Balas. Ssmae Triados”. Pe recto filei 74, marginal-dreapta, o însemnare din timpul traducerii Bibliei: „Eadem susceptae possessionis in Kutfalv. 22. Martij 760 ubi cometanei congregati” (În același loc al moșiei primite, în Cut, la 22 martie 1760, când s-au adunat vecinii). Pe recto filei 95, la sfârșit de text, se consemnează încheierea traducerii Genezei: „Kutfalvae 25. Martij 760”.

Prima filă, r+v, este scrisă pe două coloane, mărunț și caligrafic, într-un cadru tabelat pe patru coloane: două largi pe mijloc pentru text și două înguste marginale pentru concordanțe. La fila 2 se renunță la aceste coloane, rămânând textul pe o coloană în chenar, iar concordanțele marginal. Chenarul se explică prin intenția de a da un text definitiv din prima redactare și continuă până la pagina 85v. În continuare textul, neîncadrat în chenar, devine din ce în ce mai neîngrijit, dovadă că s-a ajuns la concluzia necesității unei copii ulterioare curate, care s-a și realizat.

Textul este scris în cel puțin șase grafii, de către traducători care au lucrat unul în continuarea celuilalt, în tranșe aproximativ egale de pagini, succedându-se în mod aleatoriu.

Cuprinsul: Geneza (f. 1r-95r); Exodul (f. 95v-176r); Leviticul (până la jumătatea versetului 33 din capitolul 27).

Ms. 25

Format 4°, 22 x 18 cm., 268 file numerotate recent cu creionul de către bibliotecă, dintre care ultimele trei, ca și 36v, 183v, 184r sunt goale. Colțul din dreapta al filei 155 este tăiat oblic, fiind afectată și o parte din text. Există și o numerotare mai veche, nedatabilă, cu creion roșu, din zece în zece pagini, ultima filă fiind numerotată 268. Hârtie groasă, simplă, fără filigrane. Alcătuit din caiete cusute a 12 file caietul, legătură contemporană, actualele coperti noi, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Pe recto primei file, peste text, un număr de catalog: „K III / 16”, un altul, „N° 27”, scris cu cerneală neagră foarte închisă și numărul „903”, cu creion negru. Tot acolo, însemnarea primei apartenențe: „Mona. Balasf. Ssmae Triados”, precizare care se repetă pe verso gol al filei 266, în forma: „Monast. Balas. Ssmae Triados”. Pe recto gol al filei 184r, însemnarea în maghiară: „A ez az Benyei dolga” (Aceasta este isprava lui Benyei), referindu-se probabil la paginile 183v și 184r, dar rămase nescrise.

Manuscrisul are un aspect neîngrijit în comparație cu ms 30, pe care îl continuă. El capătă din ce în ce mai mult caracterul unui exemplar de lucru. Colontitulurile apar sau lipsesc în mod aleatoriu, în funcție de persoana care traduce în acel moment, și sunt simplificate la maximum.

Textul este scris în mai multe grafii, de către traducători care au lucrat unul în continuarea celuilalt, în tranșe aproximativ egale de pagini, succedându-se într-o ordine întâmplătoare.

Cuprinsul: sfârșitul Leviticului (f. 1r); Numerii (f. 1r-85r); Deuteronomul (f. 85v-163r); Josua (f. 163r-214v); Judecătorii (f. 215r-260r) și Ruth (f. 260r-266r).

Ms. 68

Format 4°, 22 x 18 cm., 244 file numerotate recent cu creionul de către bibliotecă, dintre care 244v goală. Există și o numerotare mai veche, nedatabilă, cu creion roșu, din zece în zece pagini. Hârtie groasă, simplă, fără filigrane. Alcătuit din caiete cusute a 12 file caietul, legătură contemporană, actualele coperti noi, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Pe fila 1r însemnarea primei apartenențe: „Mona. Balasf. Ssmae Triados”, precizare care se repetă la pagina 244v, în forma: „Monast. Balas. Ssmae Trinitas”.

Același caracter al unui exemplar de lucru. Colontitulurile apar sau lipsesc în mod aleatoriu, în funcție de persoana care traduce în acel moment, și sunt simplificate la maximum.

Textul este scris în mai multe grafii, de către traducători care au lucrat unul în continuarea celuilalt, în tranșe aproximativ egale de pagini, succedându-se într-o ordine întâmplătoare.

Cuprinsul: 1 Samuil (f. 1r-65r); 2 Samuil (f. 65v-114r); 3 Împărați (f. 114v-182v); 4 Împărați (f. 183r-244r).

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Ms. 23

Format 4°, 22 x 18 cm., 318 file numerotate recent cu creionul de către bibliotecă, dintre care 318v goală. Hârtie groasă, simplă, fără filigrane. Alcătuit din caiete cusute a 12 file caietul, legătură contemporană, actualele coperti noi, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Pe f. 1r însemnarea: „Monast. Balasf. Ssmae Triados”, care se repetă la sfârșit, pe pagina 318v.

Colontitulurile apar sau lipsesc în mod aleatoriu, în funcție de persoana care traduce în acel moment, și sunt simplificate la maximum.

Textul este scris în mai multe grafii, de către traducători care au lucrat unul în continuarea celuilalt, în tranșe aproximativ egale de pagini, succedându-se într-o ordine întâmplătoare.

Cuprinsul: 1 Paralipomenon (f. 1r-64v); 2 Paralipomenon (f. 64v-137r); 1 Ezdra (f. 137v-158v); Neemia sau 2 Ezdra (f. 159r-191r); Tovit (f. 191v-212v); Iiudith (f. 213r-239r); Estera (f. 239v-265v); Iov (f. 266r-318r).

Ms. 21

Format 4°, 22 x 18 cm., 127 file numerotate recent cu creionul de către bibliotecă, dintre care 126v și 127r+v goale. Există și o numerotare mai veche, nedatabilă, cu creion roșu, din zece în zece pagini. Hârtie groasă, simplă, fără filigrane. Alcătuit din caiete cusute a 12 file caietul, legătură contemporană, actualele coperti noi, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Pe forzațul primei coperte un număr de catalog, „K III / 16”, un altul, „N° 23”, cu cerneală neagră foarte închisă și specificarea „S. D. B. 1857”, adică „Seminarul Diecezan din Blaj”, în a căruia bibliotecă a ajuns să fie catalogat manuscrisul în acel an. La f. 1r însemnarea primei apartenențe: „Mona. Balasf. Ssmae Triados”.

Aproape întregul manuscris este de mâna lui Petru Pavel Aron.

Cuprinde Psalmii.

Ms. 18

Format 4°, 22 x 18 cm., 410 file numerotate recent cu creionul de către bibliotecă, dintre care 410v goală. Hârtie groasă, simplă, fără filigrane. Alcătuit din caiete cusute a 12 file caietul, legătură contemporană, coperti contemporane din carton cu modele rozalii.

Pe forzațul copertei, un număr de catalog, „K III / 17”, specificarea „S. D. B. 857”, adică „Seminarul Diecezan din Blaj”, în a căruia bibliotecă a ajuns să fie catalogat manuscrisul în acel an, precum și o însemnare de mâna unuia dintre traducători, „Iulie, azi, am început a scrie”. Pe foaia goală din fața filelor, un număr scris cu cerneală neagră-intens, „N° 20”, indicând tot poziția într-o bibliotecă. La fila 1r însemnarea primei apartenențe: „Mona. Balasf. Ssmae Triados”, precizare care se repetă la f. 410r. În josul f. 410r însemnarea: „Sfârșitul prefacerii Vechiului Testament, care cu mila lui Dumnezeu în martie 12 s-au început și cu Aceluiași ajutoriu într-acelaș an, dechemvrie 21, s-au săvârșit. Căruie toată lauda, mărirea, cinstea și închinăciunea în veci amin”.

Colontitulurile apar sau lipsesc în mod aleatoriu, în funcție de persoana care traduce în acel moment, și sunt simplificate la maximum.

Textul este scris în mai multe grafii, de către traducători care au lucrat unul în continuarea celuilalt, în tranșe aproximativ egale de pagini, succedându-se într-o ordine întâmplătoare.

Cuprinsul: Iezechiel (f. 1r-39v); Daniil (f. 39v-87v); Osea (f. 88r-106v); Ioil (f. 106v-112v); Amos (f. 112v-126r); Abadia (f. 126r-128r); Iona (f. 128r-133r); Mihea (f. 133r-143r); Naum (f. 143v-148r); Habacuc (f. 148v-153v); Sofonie (f. 154r-158v); Agai (f. 159r-162r); Zaharia (f. 162v-181v); Malahia (f. 182r-188r); 1 Macabei (f. 188v-262r); 2 Macabei (f. 263r-317r); Rugăciunea lui Manasie (f. 317v-319r); 3 Ezdra (f. 319v-353v); 4 Ezdra (f. 353v-410r).

Ms. 22

Format 4°, 22 x 18 cm., 248 file numerotate recent cu creionul de către bibliotecă, dintre care 247v și 248r+v goale. Există și o numerotare mai veche, nedatabilă, cu creion roșu, din zece în zece pagini. Hârtie groasă, simplă, fără filigrane. Alcătuit din caiete cusute a 12 file caietul, legătură contemporană, actualele coperti noi, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Pe f. 1r însemnarea primei apartenențe: „Monast. Balasf. Ssmae Triados”.

Colontitulurile apar sau lipsesc în mod aleatoriu, în funcție de persoana care traduce în acel moment, și sunt simplificate la maximum.

Textul este scris în mai multe grafii, de către traducători care au lucrat unul în continuarea celuilalt, în tranșe aproximativ egale de pagini, succedându-se într-o ordine întâmplătoare.

Cuprinsul: Matei (f. 1r-73v); Marcu (f. 74r-116v); Luca (f. 117r-189v); Ioan (f. 190r-247r).

După cum se poate vedea, primele șase manuscrise V_1 conțin cărți ale Vechiului Testament, mai puțin cărțile Pildele sau Proverbele lui Solomon, Ecleziastul, Cântarea cântărilor, Cartea înțelepciunii, Ecleziasticul sau Isus Sirah, Isaia, Ieremia, Plângerile lui Ieremia și Baruch, al căror manuscris se pare că s-a pierdut. Ultimul manuscris, 22, cuprinde prima formă a traducerii celor patru Evanghelii.

Manuscrisele din grupul V_1 au șase grafii distincte, indicând faptul că Vulgata a fost tradusă de șase persoane. Caracterul de exemplar de lucru, *impurum* în limbajul vremii, este evidențiat de ținuta neglijentă a textului, de sentimentul de ilizibil pe care îl induc diversele grafii care se succed în ritm aleatoriu.

Al doilea grup de manuscrise, V_2 , reprezintă copia *Vechiului Testament* pregătită în vederea tiparului și este divizat în patru manuscrise voluminoase. Caracteristica generală a acestor volume sugerează intenția de a realiza un text curat, cu grafie unică (sau poate două-trei grafii, uniformizate până la limita nedistingerii, prin practica de scribi), pe o hârtie

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

de calitate superioară manuscriselor V_1 . Caracterul de manuscris definitiv, pregătit pentru tipar, îl sugerează și faptul că, până la un moment dat, paginile au o oglindă de titlu realizată din linii care formează un dreptunghi. Formatul lor este identic cu al celor din V_1 , însă lipsesc din corpul textului orice elemente de personalizare (însemnări, datări etc.), tocmai ca să fie operațiunile pentru tipografi. Singurul element distinct, comun cu V_1 , este specificarea ștampilată S. D. B., a cărei semnificație am precizat-o. Cele patru manuscrise au următorul conținut:

Ms 29

Cartea Facerii (f. 1r-75v); Cartea Ieșirii (f. 75v-147v); Cartea Preoții (f. 147v-195r); Cartea Numerilor (f. 195r-268v); Cartea 2 Leage (f. 268v-334v); Cartea lui Josue (f. 334v-374r); Cartea Judecătorilor (f. 374v-418r); Cartea Ruth (f. 418r-420v, până spre sfârșitul Cap 2, vers. 23).

Ms 19

Cartea Ruth (f.1r-3v; continuare de la sfârșitul Cap 2, vers. 23); Cartea dintâiu a lui Samuil, carea noi întâie a Împăraților o numim (f. 3v-61r); Cartea a doao a lui Samuil, carea noi a doao a Împăraților o zicem (f. 61r-111v); Cartea Împăraților a treia, după ovreai întâie a lui Malahie (f.111v- 177r); Cartea Împăraților a patra, după ovreai a lui Malahie a doao (f.177r-241r); Cartea 1 Paralipomenon (f. 243r-309v); Cartea a doao Paralipomenon (f.309v-402r); Cartea întâie Ezdrei (f. 402r-425r); Cartea lui Neemie, carea și a Ezdrei a doao să zice (f. 425r-459r); Cartea lui Tovie (f.459r-479v); Cartea lui Iiudith (f. 479v-505r); Cartea Esthir (f. 505r-518v; până la Cap 9, vers. 12 neterminat).

Ms 28

Cartea Esthir (f.1r-10v; continuare de la Cap 9, vers. 12); Cartea lui Iov (f. 10v-57v; urmează trei file goale); Cartea Psalmilor (f. 61r-160v; urmează două file goale); Cartea Pildelor (f. 163r-200v); Cartea Ecclziastului (f.200v-213r); Cântarea lui Solomon (f. 213r-218v); Cartea Înțelepciunii (f. 218v-242r); Spre ecclziastul Isus, fiul lui Sirah (f. 242r-243r), Ecclziasticul (f. 243r-306v); Prorocia lui Isaie (f. 307r-384r); Prorocia Ieremii (f. 384r-460v); Threni, adecă Tânguirile lui Ieremie prorocului (f. 460v-461v; până la Cap 1, Fe, vers. 17 neterminat).

Ms 20

Threni, adecă Tânguirile lui Ieremie prorocului (f. 1r-5v; continuare de la Cap 1, vers. 17 neterminat); Prorocia lui Varuh (f. 5v-14r); Prorocia lui Iezechil (f. 14r-75r); Prorocia lui Daniil (f. 75r-103r); Prorocia lui Osie (f. 103r-112r); Prorocia lui Ioil (f. 112r-116r); Prorocia lui Amos (f. 116v-124r); Prorocia lui Avdie (f. 124r-125v); Prorocia Ionei (f.125v-128r); Prorocia lui Mihei (f. 128r-134r); Prorocia lui Naum (f. 134r-136v); Prorocia lui Avacuc (f. 136v-139r); Prorocia lui Sofonie (f. 139r-142r); Prorocia lui Agghei (f. 142r-144r); Prorocia lui Zaharie (f. 144r-156v); Prorocia lui Malahie (f. 156v-160v); Cartea dintâiu a Macaveilor (f. 160v-205v); Cartea a doao a Macaveilor (f. 205v-234v); Rugăciunea lui Manasie, împăratului Iudei, când rob să ținea în Vavilon (f. 234v-235r); Cartea Ezdrii a treia (f.235r-255r); Cartea Ezdrii a patra (f. 255r-292v). Volumul se încheie cu următoarea notă finală, care era prevăzută să fie tipărită: „Cu agiutorii lui Dumnezeu am agiuns și la sfârșitul Vechiului Testamânt”.

În vederea pregătirii ediției, am folosit manuscrisele din V_2 , din două motive. Mai întâi, am considerat pe V_1 doar un exemplar de lucru al traducătorilor, nu unul finit; în plus lipsește un volum. În al doilea rând, V_2 este o copie curată (*purum*), cu intenția vădită a episcopului Petru Pavel Aron ca pe aceasta s-o dea la tipar. Urmând dorinței sale, am ales V_2 drept textul după care trebuia realizată ediția, în pofida faptului că, probabil din neatenția copistului / copiștilor sau din implicarea lui / lor în textul transcris, nu V_2 , ci V_1 este cel care prezintă în mai mare măsură forme lingvistice apropiate sau identice normei literare actuale.

Situația manuscrisului 22 din V_1 este aparte în cazul ediției. El conține Evangheliile sub forma unui Evangheliar de altar, împărțit pe pericope. Dat fiind că V_2 nu conține nimic din *Noul Testament*, am folosit V_1 drept manuscris de bază.

2. itlul și forma exterioară a ediției. În sinteza sa *Istoria și lucrurile și întâmplările românilor*, Samuil Micu, primul istoric al Școlii Ardelene, scrie la capitolul păstoriei lui Petru Pavel Aron, al patrulea episcop al Bisericii Române Unite, cu reședința la Blaj: „Întoarsă în limba românească vlădica Aaron *Biblia Vulgata* cea latinească, carea voia să o tipărească în Blajiu, ci pentru cuvioase pricini nu s-au tipărit”.¹ În mediul catolic apusean, unde și-a cucerit rolul de Biblie oficială, această variantă istorică a Sfintei Scripturi apăruse, înaintea traducerii românești de la Blaj, cel mai frecvent în ediții cu titlul de *Biblia Sacra*. Manuscrisele după care reproducem textul nu au niciun titlu. Nicio informație a vremii nu ne transmite indicii despre titlul pe care l-ar fi purtat *Vulgata* de la Blaj în cazul tipăririi ei, care nu s-a realizat. Dar opera pe care o oferim culturii românești și iubitorilor ei trebuia să primească un titlu. Nu am dorit să-l dăm pe cel latinesc clasic, *Biblia Sacra*, pentru a evita să se creadă, la o primă impresie, că este vorba de un text în limba latină. De aceea, am apelat la titlul sub care traducerea a fost cunoscută și popularizată de contemporani, acela de *Biblia Vulgata*. Acest titlu se susține și din punct de vedere cultural-istoric, fiind singura traducere făcută în limba română în exclusivitate după *Vulgata*. În familia Bibliilor românești, titlul dat de noi personalizează această operă, subliniindu-i unicitatea ca versiune a Scripturii catolice clasice.

¹ Vezi Samuil Micu, *Istoria românilor*, ediție princeps după manuscris, de Ioan Chindriș, II, Cluj-Napoca, 1995, p. 336.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

În același scop am apelat și la ilustrațiile din textul de față. Desigur, ele nu se găsesc în manuscrisele prezentate mai sus. Sunt ilustrațiile ediției *Biblia Sacra* tipărită la Veneția în 1690, unde dau o notă de eleganță dar și de confort al lecturii, acompaniind în plan vizual, imagistic, momentele-cheie din materia Biblei. Vulgata este prin excelență Biblia creștinătății occidentale, iar editarea ei reflectă mentalitatea și gustul letrist al marii familii creștine catolice. Un fenomen cultural care a implicat și edițiile Vulgatei a fost dezvoltarea impetuoasă a artelor vizuale, începând cu Renașterea. Biblia a constituit principala sursă de inspirație a artiștilor, în speță a gravurilor, după inventarea tiparului european de către Gutenberg. Cerințele estetice ale vremii au impus edițiile biblice ilustrate cu gravuri, din ce în ce mai pretențioase odată cu dezvoltarea tehnicilor grafice și tipografice. S-a ajuns la percepția publică după care o ediție din Vulgata însemna necondiționat o carte „iluminată” artistic cu scene biblice. O asemenea ediție este prin excelență *Biblia Sacra* de la Veneția din 1690, după care au tradus blăjenii masivul text pe care îl publicăm. Pentru a crea atmosfera imagistică a Vulgatei occidentale, în lucrarea de față se reproduc ilustrațiile, punctual la locurile unde se găsesc ele și în ediția venețiană de referință.

Caracteristica originală a Bibliei Vulgata ediției de față este structurarea ei pe cărțile biblice. Acestea se succed în ordinea specifică Vulgatei occidentale, cu textul în față ilustrat, cum am spus, urmat de indicele de cuvinte din cartea respectivă și de facsimilele la scară redusă ale filelor de manuscris. În urma acestui demers, fiecare carte biblică are un anumit grad de autonomie în cadrul ediției. Această organizare a materialului, când avem în vedere facsimilele, facilitează lectorului interesat de acuratețea filologică a lucrării consultarea sursei primare. În privința lexicului, chiar și prezentat deocamdată în indici pe cărți, ediția oferă, pentru prima dată în cultura românească, cea mai masivă înregistrare a cuvintelor din textul biblic. Poziționarea indicilor în familia grafică a fiecărei cărți constituie și un precursor important de interpretare, cuvintele unei cărți putând fi puse operativ în comparație cu ale alteia, pentru a se vedea în ce măsură materia biblică diferită de la o carte la alta și genul stilistic original al fiecăreia (proză istorică, retorică, poezie) au influențat tălmăcirea în limba română, precum și în ce măsură s-a manifestat această influență. Pentru stadiul limbii române literare de la 1760 – 1761, luându-se în calcul și faptul că suntem în fața primei traduceri românești din limba latină, avem încrederea că o asemenea preanaliză va veni în sprijinul utilizării științifice a ediției.

3 **ranscrierea textelor.** Tipărirea *Bibliei* lui Petru Pavel Aron la numai câțiva ani de la apariția prestigioasei ediții a *Bibliei* lui Samuil Micu constituie, fără îndoială, un act major pentru cultura românească în sensul cel mai deplin al cuvântului.

Complexitatea demersului filologic este determinată, pe de o parte, de dificultățile de transliterare inerente unui text manuscris datorat mai multor persoane și, pe de altă parte, de faptul că, din motive de ordin practic, cele 49 de cărți ale *Vechiului Testament* reprezintă o copie a primei versiuni a traducerii asupra căreia a intervenit și copistul (manuscrisul V_2), iar cele patru cărți din *Noul Testament*, protograful (manuscrisul V_1).

Diferențele de scriere dintre cele două părți, variantele grafice, corecturile, variantele fonetice, lexicale și morfologice, la care se adaugă o topică tributară modelului latin, alcătuiesc un mozaic de probleme care au influențat opțiunea pentru o ediție diplomatică, parțial interpretativă, care să nu altereze diversitatea și complexitatea aspectelor de limbă, să confere textului atributele necesare unei lecturi coerente și, în același timp, să păstreze specificul celor două manuscrise.

Ca urmare, în transliterarea textului s-a procedat, pe cât a fost posibil, la atribuirea unei valori unice fiecărei litere chirilice; aceasta, în primul rând, pentru a suplini lipsa unei tipăriri în paralel sau a unei raportări sistematice la sursa primară, cea a traducătorului, în încercarea de a oferi pentru o viitoare, extrem de necesară comparație cu V_1 , o oglindă cât mai fidelă a textului și eliminând, într-o primă fază a cercetării, necesitatea raportării la manuscrisul chirilic al V_2 . Diferența dintre V_1 și V_2 este ilustrată în ediția de față prin redarea *Vechiului Testament* după varianta copiată, iar a *Noului Testament* după varianta primară.

Astfel, ierul mare **Ѡ** a fost transcris în general *ă*, iar iusul mare **ѡ**, *â*: *m Ѡnile* = mânăle, *p Ѡcat* = pâcat, *pl Ѡns* = plâns, *t Ѡu* = tău. Alternanțele *ă / â* în scrierea aceluiași cuvânt sunt foarte numeroase: *adânc / adănc*, *plâns / plăns*, *tâlpî / tâlpi*, *sănătos / sânatos*; într-o transcriere interpretativă s-ar opta pentru prima formă.

În cazul unor monosilabe, pentru a evita confuziile, s-a recurs totuși la interpretarea **Ѡ** = *ă*: *d Ѡm* = dă-m, *p Ѡr* = păr, *r Ѡu* = rău (adj.), *t Ѡu* = tău, mai ales că în toate cazurile există și grafiile *d Ѡm*, *p Ѡr*, *r Ѡu*, *t Ѡu*.

S-a excerptat și un caz în care **Ѡ** după **ѱ** a fost transcris *e*: *fulgeră*.

Ѡ a fost transcris *ea* după consoane și *ia* după vocale: *păstѠ* = pășteea, *m Ѡzănoapte* = meazănoapte, dar *mu Ѡrea* = muierea. S-a mai transcris *ia* în forma de masculin plural a demonstrativului *acesta* (= *aceștia*) și a aceleiași forme a pronumelui / adjectivului nehotărât *atâta* (= *atâția*). Slova **Ѡ** s-a transcris *ea* și după consoanele velare *k*, *g*: *cheamă*, *cheltuiale*; grupul **ѠѠ**, redat în general *ia*, *miazănoapte*, s-a transcris, după aceleași velare, *ia*, *chiamă*, *ghiață*, *ureachia*.

Incidental, în *Noul Testament* apar forme pronominale ca *m Ѡu*, *n Ѡ*, în care **Ѡ** a fost redat *e*, deci *meu*, *ne*, ca și în *să să înche Ѡ / să să încheie*.

Ѡ a fost transpus prin *ia*: *aceia*, *să iaie*, *mi-au*, *muiarea*. Totuși, în pronumele personal *me* și în forma de feminin singular a demonstrativului *aceia* s-a transcris *eale*, *aceea*. **Ѡ** după *k*, *g* s-a transcris *ea*: *cheamă*, iar grupul **ѠѠ** a fost redat *ia*: *chiamă*, ca și grupul **ѠѠ**.

Ѡ, prezent uneori și la început de silabă, a fost redat *ia*: *iată*, *amiazăzi*, *lăcuia*, *miazănoapte*. S-a procedat la fel și în forma de indicativ prezent persoana a treia a verbului *a fi*: *iaste*, tot așa cum *iește*, *ie* s-au transcris *ieste*, *ie*, pentru a respecta realitatea manuscrisului, consemnând astfel toate variantele grafice și morfologice ale acestei forme flexionare: *este*, *ieste*, *iaste*, *ie*, *e*; **Ѡ** a fost redat însă *ea* în formele feminine ale pronumelui personal *ea*, *eale*.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

e s-a transcris ie la început de cuvânt și de silabă: *fămeiesc, să iaie, ieșit, muieri, trebuie*, însă e în forme ale pronumelui personal: *eu, el, ea, ei*, precum și la persoana a treia singular indicativ prezent a verbului a fi: *este, e*, potrivit normelor ortografice actuale. A fost redat tot e la început de silabă în unele împrumuturi ca *episcop* și în nume proprii ca *Edumeea, Efes*.

În nume proprii cunoscute, ca *Erihon, Erusalim, Ezechiil* s-a procedat, conform tradiției culturale și ortografiei actuale, la transcrierea *Ierihon, Ierusalim, Iezechiil*. În alte situații, în cazul în care în manuscris sunt înregistrate ambele forme, s-au păstrat ca atare: *Efte / Iefte, Elisei / Ielisei, Ethro / Iethro*.

è, frecvent mai ales în V_1 și redând un e deschis din pronunțarea regională, a fost transcris ea după consoană și ia după vocală: *așea, acea, bucătea, mergea, oștea; lăcuia, suia, ieșii, năcăjii*.

lerul mic ɫ, notat adesea după consoane în poziție finală, a fost considerat de obicei ca având valoarea zero. A fost transcris ă în situații ca o *sută, să lățască, șasă zeci* (transcris *șasăzeci*), dar și în *pământului* (unde ar putea fi scris greșit în loc de ɫ). Într-un caz izolat a fost redat, la finală, prin i: (doi) *heruvimi*.

o, w au fost transcrise o, rar uo, ca în *do* redat *douo* sau *zio / ziuo*, prin introducerea elementului semivocalic. Uneori o sub accent s-a interpretat oa: *foaia, vârtoasă, Vaviloane* (voc.), *groaznic*, mai ales că există și dubletele grafice scrise cu oa. Atât e cât și o sub accent, redată ea, respectiv oa, sunt mai frecvente în V_1 .

O formă *corona*, considerată variantă pentru Ardeal, a fost păstrată ca atare.

ŋ a fost redat întotdeauna iu: *fiul, întâiu, temeiu, ceriu*, ca și la substantivele în -ar, -or, *ascultătoriu, judecătoriu, răsplătoriu, temniceariu, stejeariu, viitoriu*. Auxiliarul viitorului este scris aproape întotdeauna *voiu*, probabil și pentru a fi diferențiat de pronumele *voi*. Tot astfel a fost transcris ɲ și în cazul numelor proprii *Iiuda, Iiudith*.

ī s-a transcris i, ca și ĩ, care apare mai frecvent în V_1 : *vârtoș ĩ / vârtoși, șĩ / și eșt ĩ / ești*.

n a fost interpretat ca i în forme de plural nearticulat: *muieri, împărați*, și ii în formele articulate de genitiv-dativ feminin singular: *muierii, judecății, istoriile, mândrii* și masculin nominativ-acuzativ plural: *bărbații, dreptii, oamenii*.

ʏ a fost transcris i, ca de exemplu în *Moisi*.

ș final, notat mai ales la adjective și substantive nearticulate sau la verbe, a fost transcris ca atare: *auru, isteșu, îndrăzneșu, întâiu, soșu, trufașu, învășu, minșu, mă rușinezu; cându*; și un ș scurt – ș –, notat foarte rar, a fost transcris tot u: *ostașu*.

ʌ inițial a fost transcris în sau im, conform ortografiei actuale: *înstreinat, întunearec, împărat* și mai rar î: *îl*. Când însă a fost urmat în scris de consoană nazală, aceasta a fost redată întocmai, fără a ține seama de normele curente. De aceea apar dubletele *împărat / împărat, îmbrăcat / înbrăcat, umblând / unblând, dimpotrivă / dinpotrivă*.

Nazala care lipsește în forme ca *uflu, ublu, uplu* a fost completată, la transliterare, tacit, conform normelor ortografice curente: *umflu, umblu, umplu*.

Cât privește un n redat grafic ca ș suprascris, el a fost neglijat la transcrierea unor forme ca *întru ei, întru tine* (și nu *într-un*), dar păstrat acolo unde se impunea.

Slova θ s-a transcris th în nume proprii și în derivate ale lor: *Efrathul, Ruth, Thamar, Tharsisului, Vithleaim, carthaghineani*, precum și în cuvinte simțite de copist ca împrumuturi sau chiar străine și scrise conform grafiei *Vulgatei*: *anathema, anthrax, cathedra, hiachinth*, (piei) *ianthine, pithonicesc, terevinthul, thirsi, thronul*, (iarba) *vorifthului*. În *carthaghineni* și mai ales în *thronul* litera θ nu este totdeauna primară, ci adesea este scrisă peste m, atestând dorința expresă a copistului de a scrie în acest fel. Deoarece tot θ corectat uneori peste m este și în *jârthă* sau în alte cuvinte din familia acestuia, și în acest caz s-a păstrat forma din manuscris. Am înregistrat și un caz invers, în care m este scris peste θ: *trachi*. Foarte rar, θ a fost notat în manuscris prin th, ca în *Esthemo*.

Să amintim și un cuvânt în care θ trebuie transcris ft: *poθa = pofta*.

Vocalele duble au fost menținute în transcrierea noastră în nume proprii: *Galaad, Gavaa, Ooliav, Vaalim*, iar în cazuri ca *Galilea, Idumea* vocala e s-a reduplicat, conform scrierii tradiționale *Galilea, Idumeea*.

În unele substantive comune și la infinitivul verbelor de conjugarea a IV-a (și a timpurilor formate cu acesta) apare adesea după vocale, grafia ii cu valoare de j + i, redând pronunțarea reală; el este mai frecvent în V_1 și a fost păstrat: *căiile, maiicei, ochiilor, o va gefuii, va grăii, a propoveduii, a să suii*. Acest grup a fost transcris însă i în formele de imperativ negativ: *nu fi, nu veni* și la pronumele / adjectivele posesive *noștri, voștri*.

Consoanele duble s-au notat ca atare în nume proprii, *Devvora, Manasse, Remmon*, dar nu s-au păstrat în substantive comune, precum *cocc, gheenna, nopți, summa*.

Există însă un n dublu rezultat din faptul că în situații ca *din naintea, în naintea* s-a aplicat ortografia actuală, scriindu-se împreună, dar cu păstrarea nazalei duble: *dinnaintea, innaintea*. Opțiunea scrierii într-un cuvânt a fost determinată, în acest caz, de modul de segmentare a lanțului lingvistic în scrierile din limba română veche: *în dreptează, în soșirea, ne starea, aidaveachea* (= a-i da veachea), *preurmă, îmbucăne dreptatea* (= îmbucă nedreptatea).

S-au păstrat grafiile oscilante s / z, ele nefiind caracteristice doar înainte de consoanele sonore b, d, g, j, v: *muzică / musică, Navohodonosor / Navohodonozor, odrasla / odrazla, smirună / zmirună, smochin / zmochin*.

Cuvintele abreviate în mod curent, prin suprascriere sau contracție, s-au întregit tacit în forma literară: *Domnul, Duhul, Dumnezeu, Isus Hristos, proroc, pururea, sfânt, spirit, suflete*. Completarea abrevierii Is s-a făcut aplicând norma din *Dicționarul ortografic, ortoepic, morfologic al limbii române* (DOOM), ediția 2005, care prevede forma Isus. Un argument în adoptarea acesteia este faptul că atunci când numele apare scris întreg în textul biblic este cu un singur i, atât în *Vechiul Testament*, cât și în *Noul Testament*.

În elementele lexicale din indicațiile tipiconale, adesea greu de descifrat, s-au completat toate vocalele din abrevieri, inclusiv cele finale, conform normelor literare actuale: *Învier./Învierii, lun./luni, marț./marți, Thom./Thomii, vecern./vecernie*. Vocalele notate în text au fost păstrate ca atare, chiar dacă nu corespund normei literare: *mercuri, duminecă*.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

De câte ori omisiunile vizează consoană sau consoane, am menținut formele din text, cu excepția cuvântului *sfârșit*, redat întotdeauna literar. Procedând în felul acesta, unele cuvinte apar într-o mare varietate de forme: *duminică*, *duminecă*, *dumcă*, *dum.*, *dumn.*, *dneacă*, *dncă*, *dne.*, *dnc.*, *dmne.*; *miercuri*, *mercuri*, *mierc.*, *merc.*, *mier*.

Dintre semnele diacritice, chendima a fost transcrisă, uneori, *i*.

Decizia de a atribui fiecărei slove, pe cât se poate, o singură valoare, a fost determinată și de prezența numeroaselor alternanțe vocalice în scrierea unui cuvânt, uneori în versete alăturate, alteori chiar în același verset, unele fiind o simplă grafie, altele marcând existența consoanelor dure și moi, adesea reprezentând variante lexicale:

ă / â: *sănătos* / *sânătos* Tov **5**, 20; â / ă: *hălmurile* Jos **22**, 10 / *hălmurile* Jos **22**, 11, *vârful* / *vârful* Iș **37**, 8; ă / i: *târăiaște* Pr **11**, 41 / *târăiaște* Pr **11**, 46; e / â: *Dumnezeu* In **4** rezum. / *Dumnezău* In **3**, 34, *păretariu* Iș **26**, 2 / *părătariu* Iș **26**, 5, *vițel* Ps **105**, 20 / *vițâl* Ps **105**, 19; a / e: *mojarele* Ir **52**, 19 / *mojerele* Ir **52**, 18; i / â: *asinii* / *asână* Za **9**, 9, *găsi* 2 Lg **22**, 25 / *găsâ* 2 Lg **22**, 20, *tovarișul* Ecz **40**, 23 / *tovarăși* Ecz **41**, 23; ie / e: *fiertura* Fc **25**, 30 / *fert* Fc **25**, 9; ie / ia: *muieră* / *muiera* Ecz **42**, 14; ie/ia *pierde* / *piardere* Ecz **29**, 13; e / ea: *bisericilor* 1 Par **10**, 9 / *bisearica* 1 Par **10**, 10, *drepte* / *dreapte* 4 Împ **4**, 26; ea / a după grupul consonantic *șt*: *șteargă-să* 4 Ezc **2**, 7 / *să ștargă* Ir **18**, 23.

Alternarea frecventă a consoanelor finale dure și moi face adesea dificilă interpretarea unor semne suprapuse sau a chendimei ca având valoare de *i*: *ascultați* / *ascultaț* Fc **49**, 2, *iarăși* / *iarăș* 4 Ezc **6**, 31, *veți* / *veț* 2 Lg **4**, 22.

Dintre fenomenele fonetice consonantice, fie ele vechi, precum păstrarea lui *ġ* în elemente latine, fie mai noi, între care palatalizarea labialelor și a dentalelor, cu relevanță în ansamblul problemelor ridicate de text, semnalăm: *ġ* pentru *j*: *agiutoriu* Fc **2**, 18, *gioi* In **16**, 32, *giudecata* Ps **71**, 2, *giugul* Ecz **28**, 23, *giunghierilor* Is **43**, 24, *giurământ* Nm **30**, 4, (*Puțul*) *Giurământului* Fc **46**, 5, *împregiur* 1 Sm **17**, 36, *încungiura* Ir **52**, 23, dar și *givină* Pr **7**, 26, *grigești-te* Lc **10**, 41, *mogeariu* Iș **16**, 14, *mregile* Lc **5**, 2, *stăgear* Jd **6**, 11; *j* pentru *ġ*: *arjint* Iș **36**, 24, *covrijii* Fc **24**, 22, *cujetele* Ir **23**, 22, *culeaje* Is **33**, 4, *deajetului* Lc **16**, 24, *frânje-voiu* Ir **30**, 8, *vor fuji* Vr **6**, 54, *fuljera-va* 4 Ezc **16**, 10, *încinje* 4 Împ **4**, 29, *înțelejea* Lc **18**, 34, *va jeame* 4 Ezc **16**, 40, *jenunchele* Jd **16**, 19, *jinere* Fc **19**, 12, *jingașu* Pl **29**, 21, *lejiutori* Lc **14**, 3, *pecinjine* Pr **22**, 22, *pribejind* 2 Mac **5**, 7, *putrejune* Iov **7**, 5, *slăbănojit* Iz **29**, 7, (*unei*) *sluji* Lc **15**, 26 (dar să *slugim* Lc **1**, 74), *trăjea* 1 Sm **17**, 5, *unjea* Lc **7**, 38, *vinjea* 1 Sm **14**, 47; *t'* pentru *k'*: *m-ai întecat* Iov **10**, 10, *rântează* Is **10**, 30, *rotie* Iș **39**, 27, *știop* 2 Sm **19**, 26 (dar și *ștopului*) Iov **29**, 15, *tica* 2 Sm **14**, 26, *titie* Iș **39**, 21, *tiwerele* Dn **3**, 21, dar în Iz **27**, 5 este atestat și un caz de corectare a lui *t'* în *k'*, refăcându-se forma literară *încheiat*; *t'* pentru *p'*: *teptariu* Is **3**, 24, *teaptână* Is **19**, 9; *d'* pentru *ġ*: *privedează* Nm **18**, 5, *undețu* Pl **25** rezum.; *ĉ* pentru *t'*: *să mișce* Iș **39**, 19; *h'* pentru *f'*: *hiarălor* Ir **16**, 4, *hicatul* Tng **2**, 11, *hierbeți* Pr **8**, 31, *hirăstaie* Is **28**, 27; *h'* pentru *v'*: *hicleșug* Iș **32**, 12.

Adăugând că tabloul nu este nicicum complet ca enumerare de cuvinte, de forme ale lor și de atestări și că pentru toate s-a înregistrat și forma literară de azi, vrem să oferim doar o sugestie pentru imaginea varietății problemelor ce și-ar găsi locul într-un studiu.

Copiștii, fiecare dintre ei cu oscilațiile și incertitudinile sale, se întâlnesc în efortul comun de a elabora o lucrare bună, dovadă numeroasele intervenții în textul transcris, fie ele și cu unele rezolvări contradictorii.

Din acest ansamblu se desprind totuși cărți în care o trăsătură sau alta este mai pregnantă comparativ cu înregistrarea ei în celelalte cărți.

Astfel, în trei cărți din Pentateuh, Iș, Jud, 1 Sm, predomină folosirea lui *ⲕ* în detrimentul lui *ⲗ*. Doar un exemplu: prepoziția *către* are în majoritatea ocurențelor forma *cătră* și numai foarte rar forma *cătrâ*.

2 Lg se caracterizează prin folosirea cu precădere a consoanelor dure, în timp ce de obicei în celelalte cărți ale Bibliei rostirea dură alternează cu cea moale.

În Iș și Mt, între *e* și *ea* se remarcă frecvența mult mai mare a formelor cu diftong. Un exemplu edificator: *Face-vei și prăjineale altariului de leamne seatim doao*. Iș **27**, 6.

O altă carte, Idt, se distinge prin utilizarea, față de celelalte, în mai mare măsură a unui *n* (ς) suprascris, în special deasupra iusului mic, în consecință, aici fiind mai frecvente grafiile *innainte*, *dinnainte*.

Dintre elementele morfologice, verbul *a fi* care la indicativ prezent cunoaște o varietate de forme grafice, în Ecz este scris consecvent cu *ⲗ* (*ⲕ*) și *ⲗ*, transliterate *ia*, *iaste*.

Auxiliarul viitorului, *voi*, rostit în Transilvania cu *-iu*, are în majoritatea ocurențelor forma *voiu*, dar în două cărți, Iș și In, copistul a optat pentru varianta fără *u* final.

Gerunziul în *-ind* din forme neliterare ca *văzind*, *răspunzind* poate și el particulariza un text; e preferat în 2 Sm și în Mt.

Sufixul imperfectului *-ea* s-a scris *ē* și *ⲗ*, transliterate *-ea* după consoană și *-ia* după vocală, conform normelor. Grafia cu *ē* este preponderantă în 2 Sm, care mai are astfel încă o particularitate pe lângă cele semnalate mai sus.

În manuscrisul *Vechiului Testament*, dar și în *Evangelii* sunt numeroase corecturi, de la eliminări de litere până la adăugiri de fraze, notate marginal sau în text. Acestea aparțin copiștilor și adesea, cu precădere segmentele extinse de text – în număr mare – aparțin lui Petru Pavel Aron, a cărui grafie poate fi identificată cu ușurință.

Intervențiile, neunitar făcute, se adaugă inconsecvențelor primare și creează un amalgam de situații, în care se întâlnesc: litere schimbate, cuvinte înlocuite (prin sinonime), *aduna* / *aducea* (*Bucatele să aducea înlontru*. Est **1**, 7, peste *na* s-a scris *cea*), *ispitit* / *osândit* 2 Mac **13**, 8, *întoarnă* / *întoarce* Iov **12**, 23, *muri* / *peri* 4 Ezc **15**, 58, *sâmbetei* / *zioa a șaptea* 2 Mac **15**, 4, *tare* / *vârtos* 4 Ezc **2**, 43, forme flexionare modificate, *înviază* / *învie* Lc **7** rezum., *leage* / *legi* 2 Mac **13**, 6, *noroadelor* / *norodului* Ps **61**, 9, **106**, 32, Lc **3**, 18, *protivnicilor* / *protivnicului* 2 Lg **20**, 1, variante lexicale corectate, *dirept* / *drept* 2 Lg **32**, 4, s-au *gătat* / *gătit* „a se pregăti” 1 Mc **3**, 15, *strafide* / *stafide* 1 Sm **30**, 12 (nu întotdeauna se poate descifra ceea ce a fost înlocuit), iar dintre intervențiile marginale, amintim introducerea a numeroase cuvinte necesare în text, *vor învăța cei deprinși* Ir **12**, 16, *de tatăl tău și de mamă-ta* Ecz **13**, 18, *Eu, Domnul voi răspunde lui prin Mine* Iz **14**, 7, *mântuiaște pre robul Tău* Ps **85**,

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

2, *s-au frânt și s-au zdrobit* Ir **50**, 23, și chiar a unor completări mai extinse (vezi 2 Lg pg. 297r, 303r-v, 304v), mergând până la versete. Nu de puține ori, am remarcat grija pentru unitatea formelor, corectura făcută unui cuvânt repetându-se în (aproape) toate ocurențele acestuia și ale familiei lexicale. Astfel, peste *v* primar s-a scris *t* în *îndărătnicia* Ir **9**, 14, **23**, 17, ceale *îndărătnice* Ir **11** rezum., *îndărătnică* Ir **17**, 9, *îndărătnic* Vr **4**, 15. Chiar și aceste câteva exemple pot demonstra efortul de a se realiza o exprimare corectă și reușită, în mare măsură, a acestui demers. Nu toate schimbările însă converg spre ceea ce astăzi constituie normă, *citi / ceti* Dn **5** rezum., *săltând / săltând* Pl **7**, 22.

Deoarece, cum s-a mai spus, ediția de față nu și-a propus redarea paralelă a celor două manuscrise, V_1 și V_2 , și nici un comentariu amplu al intervențiilor ulterioare primei transcrieri, înregistrate în ambele manuscrise, acestea rămân obiective pentru cercetări viitoare.

Aici expunem câteva constatări privind schimbările intervenite la nivelul formei elementelor lexicale, cu consecințe asupra valorii semnelor grafice și a structurii morfologice a cuvintelor.

Impresionează numărul mare de litere suprapuse prin corectura făcută de copist sau de o altă mână:

ε peste *n*: *treia* Ecz **28**, 2, *vedenii* Ps **88**, 20, *luntrele* 2 Mac **12**, 3, *tremis* Jos **10**, 6; ε peste *κ*: *coapsele* Fc **46**, 26, *poruncise* Jos **14**, 5, *hotarele* Iov **38**, 20, *trebuie* 2 Lg **1**, 18, *case* 2 Lg **6**, 11, modificări care au ecou în morfologie și totodată converg spre o normă literară; ε peste *κ*: *vechii* Fc **18**, 12, *muiera* 4 Împ **22**, 14; ε peste *ai*: *Efrem* 1 Par **27**, 20; *κ* peste *n*: *leapra* 2 Par **26**, 19, *nemearnicul* 2 Lg **5**, 14; *κ* peste *κ*: *vârfurile* 4 Împ **9**, 35, *sângele* 4 Împ **9**, 26, *mână* 2 Lg **4**, 34, *râvna* 1 Mac **2**, 58; *κ* peste *n*: *jârtvă* 2 Mac **1**, 8, *auzând* 1 Par **28**, 8; *κ* peste *o*: *râorează* Iov **21**, 24; *κ* peste *ε*: *testamântului* Nm **14**, 44; o peste *s*: *pajoră* 4 Ezz **11**, 45; *κ* peste *ε*: *neprietenie* 2 Mac **12**, 3; *n* peste *κ*: *le-au usibit* Ps **65**, 14; *n* peste *ε*: *Alixandru* 1 Mac **10**, 8; *s* peste *o*: *deusebi* Ps **140**, 10; *s* peste *κ*: *fiului* Jos **17**, 3, probabil o corectură făcută de Petru Pavel Aron (deoarece urmează câteva cuvinte suprascrise în care se poate recunoaște grafia acestuia); *k* peste *ι*: *veac* 2 Lg **18**, 5; *f* peste *v*: *Afoneanul* 1 Par **27**, 27; *t* peste *v*: *îndărătnicia* Ir **16**, 12; *θ* peste *m*: *Masfath* 1 Sm **7**, 7.

Din morfologie am considerat util să semnalăm doar acele particularități care, prin frecvență, accentuează tabloul diversității de forme; ele sunt de cele mai multe ori urmarea existenței consoanelor dure și moi și a transliterării pentru care am optat.

Cu privire la articolul adjectival, remarcăm: femininul singular reflectă în ortografie și pronunțarea regională *cè*, în manuscris cu accentul marcat grafic, *partea c èmai de pre urmă* Nm **22**, 41, v. și 2 Lg **29**, 19. În acest caz, prin transliterare s-a restituit forma literară *cea* și s-a evitat confuzia cu relativul *ce*. În V_1 ortografia oscilează între *cè* și cea [cκ]. În *Noul Testament* se menține forma *cè* Lc **22**, 50 etc.

Pluralul masculin *cei* se întâlnește și sub varianta *ceai* Ezz **8** rezum. Cele două variante grafice apar și în contexte învecinate sau chiar în același context: *cei vii / ceai morți* Nm **16**, 48; *cei mai-mari* Ne **5**, 7 / *ceai dintâi* Ne **5**, 15. V_1 înregistrează forma unică *cei*.

Pluralul feminin apare în forma curentă din limba veche *ceale* (în V_1 la fel), păstrată în transliterarea noastră și alături de care se întâlnește și *cele*. Nesiguranța copistului se reflectă în fluctuația *ceale* corectat în *cele* 3 Împ **6** rezum., dar și în *cealea* Nm **4**, 20.

Substantivul pune și el o serie de probleme.

La masculin, pentru plural am respectat în transliterare normele ortografiei moderne pentru pluralul masculin nearticulat -i, articulat -ii și -iii.

O problemă dificilă a constituit-o redarea sintagmei apozitive de tipul *fiul lui + nume propriu*, precedată de numele propriu determinat de această apozitie.

În latină, apozitia se acordă în caz cu substantivul determinat, iar traducerea românească, fidelă în foarte mare măsură structurii frazei latinești, tinde să respecte modelul acesteia. Manuscrisul românesc prezintă cinci situații: *fiiului*, *fiiu lui*, *fiiu_lui* cu ligatură, *fiul_lui* cu articol hotărât suprascris și cu ligatură și *fiul lui*, toate corespunzând formelor latinești *filii*, *filio*.

Datorită ocurenței frecvente a formei de genitiv-dativ *fiiului* și a formelor cu ligatură (*Ezdra*, *fiiul Saraiei*, ... *fiiului Amarie*, *fiiului Azarie*, *fiiului Maraioth*. Ezz **7**, 3; *Iudith* ... *care era fata lui Merari*, *fiiu-lui Idox*, *fiiu-lui Iosif*, *fiiu-lui Ozie*, *fiiu_lui Elai*, *fiiu_lui Iamnor*, *fiiului Ghedeon*, *fiiu lui Rafaim*, *fiiu lui Ahitov*, *fiiu lui Melhie*, *fiiu lui Enan*, *fiiu lui Nathanie*, *fiiu lui Selatheil*, *fiiu_lui Simion*, *fiiu_lui Ruvim*. Idt **8**, 1), precum și a prezenței mai reduse a sintagmei apozitive, în mod evident corect întrebuințate, *fiul lui*, am optat în cazul formelor *fiiu lui* și *fiiu_lui* pentru forma de genitiv-dativ *fiiului*, cu atât mai mult cu cât în scrierea românească veche este frecventă, alături de scrierea legată a două cuvinte distincte, și scrierea segmentată a unui cuvânt.

În sprijinul deciziei noastre stau și contextele unde apozitia în genitiv-dativ, preponderentă în limba română veche, nu mai generează echivocuri, *Și era un bolnav, Lazar, în Vithania, din coșteiul Mariei și al Marthei, sororei lui*. In **11**, 1 (în loc de sora lui), *și lui Asaie, slugii împăratului* 4 Împ **22**, 12 (în loc de slugă împăratului), *și fiii lui Ruvim, întâiului născut a lui Israil*. 1 Par **5**, 1 (în loc de întâiul născut).

Forma *fiul_lui* (a lui *Osie*, *fiul_lui Ela* 4 Împ **18**, 1, *păcatele lui Ierovoam*, *fiul_lui Navat* 4 Împ **14**, 24) ar putea fi considerată o încercare de trecere de la apozitia acordată în caz la cea în nominativ-acuzativ. Datorită prezenței ligaturii neanulate, și în acest caz am optat pentru forma *fiiului*.

În sprijinul opțiunii noastre stă și ocurența, în același context sau în contexte învecinate, a celor două forme net distincte: *casa lui Ierovoam*, *fiul lui Navat* și *casa lui Vaasa*, *fiului Ahie* 4 Împ **9**, 9, iară *Adaie*, *fiul lui Ierovoam*, *fiul lui Fassur*, *fiu_lui Melhie* 1 Par **9**, 12.

Sintagmele genitiv-dative de tipul *tătâne- / tătânea-*, *frăține- / frăținea-* urmate de un adjectiv posesiv chiar și în același context (*tătânea-său / tătânea-său* Fc **9**, 23, *frăținea-tău / frăținea-tău* Fc **38**, 8) pot constitui o serie

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

omofonică, în care *-ea* are tot valoarea lui *e*; alternanța grafică *e / ea*, pe care am vrut să o relevăm prin transliterare și care apare chiar în cadrul aceleiași context, atestă fluctuația ortografică. Formele din V_1 sugerează rostirea *e*, *tătâne-său* Fc **22**, 7. Semnalăm și variantele *tătâni-tău* Fc **12**, 1, *frățini-tău* 2 Lg **22**, 1.

La feminin, în ceea ce privește genitiv-dativul singular, alături de *-ei*, *-ii*, *-âi*, am păstrat și forma *-eai*, care poate fi interpretată drept varianta grafică a lui *-ei*. Seria *-ei*, *-eai*, *-ii* se înregistrează frecvent la unul și același cuvânt, *uliței* Ne **3**, 11, *ulițeai* Ne **3**, 9, 12, *uliții* Ne **3**, 8, ilustrând implicit folosirea a două forme de plural nearticulat *ulițe*, *uliți*. Grafia *-eai*, netransliterată în *-ei*, are ocurența foarte ridicată în cuprinsul manuscrisului V_2 : *asineai* Nm **22**, 28, *ducereai* 2 Sm **2**, 24, *fapțeai* Jos **20**, 6, *feateai* Is **22**, 4, *funișoareai* Jos **17**, 14, *jârtfeai* Pr **2**, 1, *lăcusteai* 2 Par **7**, 13, *mileai* Est **4**, 11, *mulțimeai* Nm **21**, 18, *mumeai* Pr **20**, 17, 19, *oasteai* 2 Par **8**, 10, *poftelai* Jd **20**, 5, *slaveai* Nm **27**, 20, *slujbeai* Nm **4**, 30, *socotințelai* Tov **9**, 2, *sâmbeteai* Pr **23**, 11, 15, *treapțelai* Jos **21**, 26, *urmeai* 2 Lg **28**, 65, *vârsteai* Nm **8**, 25.

Existența dubletelor grafice *ei / eai* susține rostirea *-e* la același cuvânt: *sâmbetei* Pr **25** rezum. / *sâmbeteai* Pr **23**, 11, *mumeai / mumei* în același verset Pr **18**, 13, *turmei* Mi **4**, 8 / *turmeai* Ne **3**, 31. V_1 prezintă în aceste situații desinența *-ei*.

În cazul substantivelor de tipul *seminție*, *nemernicie*, *căpetenie* genitiv-dativul articulat, conform scrierii *-în* și în urma aplicării normelor de transliterare, are forme cu *-iii*, *seaminții* Tov **13**, 20, (zilele) *neamernicii* Fc **47**, 9, *căpeteniii* Pl **14**, 31. Aceste forme sunt concurate de cele în *-iei*, corespunzătoare limbii literare de astăzi, *Samariei* 1 Mac **10**, 28; **17**, 7. Este atestată și alternanța ambelor forme la același cuvânt: *mărturii* Is **40**, 2, 22, 32 / *mărturiei* Is **40**, 20, 27, 28, *sabiei* Jos **10**, 28 / *sabiii* Jos **10**, 30, 32.

La nominativ-acuzativ feminin plural cu articol hotărât au fost menținute formele: *bârfeale* Ps **118**, 85, *caseale* Pr **25**, 33, *coapseale* 2 Par **6**, 9, *jârtfeale* Nm **28**, 20, *lipseale* 2 Lg **24**, 5, *numeale* Nm **26**, 46, *prazniceale* Nm **29** rezum., *rămășițele* 2 Sm **21** rezum., *seamneale* Is **4**, 28, *trâmbițele* Nm **10**, 3, *ulițele* Tov **13**, 22, *vaseale* Nm **18**, 3 ca și genitiv-dativul plural *ulițelor* 2 Sm **22**, 43 etc.

Dubletele *turmeale* Nm **10**, 12 / *turmele* Nm **10**, 14, *oaseale / oasele* 3 Împ **13**, 31, *coapseale* 2 Par **6**, 9 / *coapsele* Pl **30**, 31, **31**, 17, *vaseale* 3 Împ **7**, 45 / *vasele* 3 Împ **7**, 48, precum și grafiile din V_1 atestă rostirea cu *e* pe fondul divergenței ortografice.

În V_2 există și forme cu *ea* etimologic dislocat, de tipul *feteale* Fc **6**, 4, alături de forma curentă în limba veche, *featele*; în V_1 apare cu consecvență ultima formă, ceea ce constituie încă un argument pentru pronunțarea *-ele* și nu *-eale*. În cazul acesta, în transliterare am anulat disgrafia și am reconstituit forma *featele*.

Tendența de fixare a formei literare în *e* o relevă și corecturile de tipul *ă / e* din exemple ca *hotarăle*, devenit *hotarele*, 1 Mac **7**, 24, **9**, 23.

În manuscrisul *Bibliei* am înregistrat sintagme de felul *săminție-ta* Fc **13**, 16, *muiare-lui* Fc **7**, 7, *muiare-ta* Fc **26**, 9, unde s-a păstrat substantivul nearticulat, ca și în sintagmele din limba populară de tipul *mamă-ta*, *soră-ta*. Comparația cu V_1 sugerează posibilitatea transcrierii cu *ea*, *muierea ta*, *muiarea ta*, *săminția ta*, cu substantivul articulat. Este atestată și forma *mânea-sa* Fc **24**, 28, 53.

Adjectivul demonstrativ feminin singular *acea* a fost utilizat și sub forma *ac è* 2 Par 28 rezum., care corespunde rostirii regionale. Ca și în cazul verbelor în *è*, am restituit în transliterare pe *acea*. V_1 înregistrează *ac è*, *într-ac è zi* Lc **23**, 12.

În forme pronominale ca *tinea* pentru *tine* Fc **12**, 12, *tea* pentru *te*, *uită-tea* Fc **15**, 15, *nea* pentru *ne*, *să nea vestim numele* Fc **11**, 14, am intervenit, transliterându-le cu *e*. Și aici se înregistrează dublete ortografice în același context, *tea*, *te* Fc **28**, 3, precum și cazuri de îndreptare a formei în sensul limbii literare, *minea*, corectat în *mine* (Fc **31**, 42). V_1 consemnează doar formele cu *-e*.

Alături de relativul *care*, cu ocurență mai scăzută, apar pe prim plan și formele vechi, primare, *carele*, *careia*, *carii*. Tendența de păstrare a acestora și, drept consecință, blocarea deliberată a lui *care* din limba literară, este evidentă în manuscris prin cazurile de refacere a formelor vechi. În manuscris, copiii înșiși au operat corectura *-ea* [k] peste *-e* originar, *care / carea* Fc **1**, 12, 2 Sm **11** rezum., 2 Par **6**, 21, 3 Împ **2**, 16. La fel și masculinul *carele* corectat în *careale* Fc **22**, 23, *care* în *carii* 3 Împ **14**, 9. În schimb, V_1 relevă tendența de generalizare a formei *care*.

Pronumele și adjectivul posesiv prezintă și variante neliterare sau grafice: *m è* (pentru *mea*) Pr **26**, 17, *mealea* Is **20**, 6 (pentru *mele*), *tău* Fc **25**, 23, *tăi*, alături de *tăi* Is **34**, 16, Fc **13**, 14, **18**, 3. Este atestată și tendența de restituire a formelor din limba literară: *m è* devenit *mea* prin corectura k peste è, 2 Sm **14**, 7, **14**, 30, *meai* Fc **30**, 26 corectat în *mei*, cu è peste k.

Dintre numerale, întrucât transliterarea a respectat numeroasele variante originare sub care apar acestea, semnalăm doar cele a căror formă din manuscris este rezultatul unor corecturi ale copistului.

Numeralul cardinal corectat cel mai frecvent în sensul limbii literare este *trei* și numeralele *care-l* au în componere. Variantele populare, *trii*, *triăci*, *al triilea*, sunt adesea corectate cu *e* peste *i*.

Formele originare literare devin mai numeroase prin adăugarea celor rezultate din corectarea lui *i* în *e*: *trei* Iz **42**, 6, **48**, 34, *treizeci* Iz **41**, 6, *a treia* 2 Par **31**, 7, *treizăcilea* Nm **4**, 3.

Variantele populare ale numeralelor ordinale masculine, fără adverbialul *a*, au fost păstrate, *al doile* Fc **2**, 13, *al triile* Fc **32**, 19, *al patruile* Fc **2**, 14. V_1 reflectă formele literare: *al doilea*, *al treiilea*, *al patruilea*.

Și în privința verbului, prin transliterare s-a urmărit evidențierea varietății ortografice a unor desinențe funcțional identice și cărora transliterarea interpretativă le-ar fi ocultat fluctuațiile pe care le pune în evidență manuscrisul, tributar absenței normelor limbii literare. Desinențele *-ea* și *-ia* din paradigma diferitelor moduri și timpuri, dintre care, în textul *Bibliei*, ocurența cea mai ridicată o are indicativul imperfect, prezintă grafiile: k, i, a, ia, è, î è pentru transliterarea cărora s-au respectat normele existente.

Desinențele *-è* (cu o frecvență foarte mare în text) și *î è* redau rostirea regională a lui *-ea* și *-ia*.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

În cazul lui *-ê*, am optat tot pentru transliterarea *-ea* după consoane și *-ia* după vocale, pentru a evita folosirea accentului grafic; păstrarea formelor din text, fără a marca accentul grafic, ar fi generat denaturări ale sensului gramatical sau lexical: *zicê / zice, trecê / trece, mergê / merge, ținê / ține, putê / pute, vedê / vede, întindê / întinde, vinê / vine* (vb. și subst. pl). S-a transliterat: *mergê / mergea* Lc **24** rezum., *plăcê / plăcea* Pr **26**, **34**, *plângê / plângea* Lc **23**, **27**, *punê / pune* Nm **10** rezum., *să(-l) dê / să(-l) dea* Iș **13**, **5**, 2 Sm **13**, **5**; *jârtvê / jârtvuia* 2 Par **30**, **17**, *lăcuê / lăcuia* 2 Par **31**, **6**, *să suê / să suialz* **40**, **26**, *trăbuê / trăbuia* 2 Par **30**, **16**. În același context sau în contexte învecinate se întâlnesc și ambele forme, cu *ê* și *ḳ*: *avê* *zicḳ* 2 Sm **15**, **2**, *purcedḳ*, *rămânḳ*, *înfingê* Nm **9**, **18**, *putê* Pr **27**, **8**, *putḳ* Pr **27**, **10**.

Corecturile efectuate pe manuscris de copist sau de o altă mână refac pronunțarea *easau ia*: *dormê* corectat în *dormḳ*, 2 Sm **4**, **5**, **7**, *avê* corectat în *avḳ* Fc **13**, **1**, *mergê* corectat în *mergḳ*, Fc **22**, **8**, *bê* corectat în *bḳ*, Iov **15**, **16**.

-îê transliterat conform normelor stabilite a dus la forme cu *-iia*, *împârțîia* Tov **1**, **3**, *ieșîia* Fc **8**, **7**, *năcâjîia* Is **51**, **13**. Pertinența transliterării lui *îê* în *iia* este confirmată de existența în același context a unor grafii paralele: *slujîê / slujîa* 3 Împ **4**, **7**, *iubiê / iubiḳ* Fc **25**, **28**, *tăîê* Fc **17**, **11** / *tăḳ* Fc **17**, **12**. În aceste cazuri, în V_1 , atât în *Vechiul Testament*, cât și în *Noul Testament*, ocurența cea mai ridicată o au formele care redau rostirea regională.

La prezentul verbelor de conjugarea a IV-a cu paradigma *-esc, -iesc* (pers. 1 sg., 3 pl.): *-ești, -iești; -ește, -iește*, am menținut diftongul *-ea / -ia* din desinențe: *goneasc* 2 Lg **30**, **7**, *loveasc* Nm **22**, **29**, *zideasc* Ne **4** rezum., *stăpânești* Fc **28**, **4**, *ceteaște, tâlcuiaște* Ne **8** rezum., *întăreaște* Iș **6** rezum.

Fluctuația ortografică este relevată de existența unor dublete, *păzește* Iș **12**, **24** / *păzește* Iș **10**, **28**, *poruncește* Is **20** rezum. / *poruncește* Iș **19** rezum., precum și a unor corecturi executate în manuscris asupra unor verbe, *să stăpânești* Fc **28**, **4**, cu corectura *ḳ* peste *e*, și invers, *să povestești* Iș **10**, **2**, *să procitesc* Fc **17** rezum., cu *e* peste *ḳ*. Putem presupune că e vorba de omofonia acestor desinențe, care ar fi doar variante grafice, cu atât mai mult cu cât V_1 indică, în acest caz, preferința pentru formele din limba literară.

Manuscrisul conține și alte forme verbale cu *-ea* în locul lui *e*: la indicativ prezent (*zicea Domnul* Am **1**, **5**), conjunctiv prezent (*să nu cădeați* Nm **14**, **42**, *să puteam* 2 Par **20**, **12**, *să veadea* Jos **14**, **7**), imperativ (*puneați* Nm **16**, **7**, **17**). V_1 atestă, și în aceste situații, opțiunea pentru formele cu *e*.

Pentru sufixul mai mult ca perfectului pers. 3 sg. și pl., am menținut pe *-sea* ca variantă grafică a lui *-se*; am înregistrat și forma *-să*. Astfel, pe lângă formele primare cu *-se, dusease* Fc **44**, **14**, *făcusease* Jos **10**, **30**, *dedease* Jos **14**, **3**, *fugease* 1 Mac **11**, **73**, și cu *-sea, părăsisea* 1 Mac **1**, **55**, *aleseasea* Fc **6**, **2**, *culesesea* Iș **16**, **18**, manuscrisul relevă forme corectate, majoritatea în favoarea lui *-se*: *ă* corectat în *e*, *căzusă / căzuse* 1 Mac **7**, **44**, *făgăduisă / făgăduise* Iș **8**, **12**, *ieșisă / ieșise* Pl **8**, **24**, *începusă / începuse* 2 Par **24**, **12**, *murisă / murise* 2 Par **22**, **10**, *slobozisăm / slobozisem* Iov **29**, **12**, mai rar, *e* peste *ă*: *poruncise / poruncisă* Iș **7**, **6**, **10**. În V_1 se optează pentru varianta literară în *-se*.

Asupra gerunziului ne-am oprit pentru că examinarea manuscrisului, comparat și cu V_1 , atestă o dată în plus, prin foarte numeroasele corecturi, gradul ridicat al fluctuațiilor ortografice, care a constituit mobilul inițial al opțiunii pentru o ediție cu precădere diplomatică. Trecherile de la *-ând* la *-ind* sau de la *-ind* la *-ând* refac formele literare ale variantelor populare originare sau, invers, forme literare sunt anulate prin corecturile efectuate.

Cu puține excepții, *auzînd* Ezr **9** rezum., marea majoritate a verbelor în *-ind* primar reprezintă variante, *căzînd* 2 Sm **14**, **22**, *crușînd* 2 Sm **12**, **14**, *răspunzînd* Fc **25**, **23**, *spălînd* Pr **9**, **14**, *scoșînd* Fc **24**, **53** etc.

La gerunziile cu *-ând* primar, preponderente sunt formele literare, *văzând* Iș **16**, **15**, *zăcând* Iș **5**, **14**; o excepție este *auzând* Jd **9**, **46**.

Ocurența cea mai ridicată o prezintă corecturile de la *-ind* la *-ând*, care restituie forme literare, *aprinzînd / aprinzând* Is **50**, **11**, *căzînd / căzând* 2 Par **7**, **3**, *răspunzînd / răspunzând* Iov **40**, **1**, *scoșîndu-i / scoșându-i* Iov **33**, **18**, sau generează variantele populare, *auzînd / auzând* 2 Par **23**, **12**, *slobozînd / slobozând* Iov **30** rezum.

Dublete morfologice apar chiar și în același context, *văzând / căzînd* Pr **9**, **24**, sau în contexte învecinate, *văzându-se* 2 Sm **10**, **19** / *văzînd* 2 Sm **10**, **15**.

V_1 optează în general pentru formele literare.

Pentru indicativul viitor, persoana 1, așa cum s-a mai precizat, auxiliarul este folosit cu precădere în forma *voi*. Manuscrisul relevă și varianta populară *oi*, *oi plua* Fc **7**, **4**, *pune-oi* Pr **26**, **17**, *oi tremite* Pr **26**, **22**, corectată ulterior în *voi* în marea majoritate a cazurilor. V_1 oscilează între variantele *oi* și *voi*, uneori chiar în același context, *oi zdrobi ... vă voi da* Pr **26**, **19**. La persoana a 3-a plural se întâlnește o situație asemănătoare, forma populară or fiind corectată în *vor, vor face / trece / greși* Nm **5**, **6**.

La persoana a 2-a singular *vei* s-a înregistrat, alături de varianta *vii*, chiar și în același context: *Îi vei goni ... și i ... îi vîi turbura*. Ps **82**, **16**. Menționăm și forma *veai, veai învâta* Ecz **8**, **12**, *veai vedea* Iș **23**, **5**, ca variantă grafică a lui *vei*. Acestor variante V_1 le opune forma unică *vei*.

Ne oprim în continuare asupra unor forme ale verbelor *a fi, a lua* și *a scrie*, datorită unor probleme speciale pe care le ridică.

Cu privire la *a fi* indicativ prezent persoana a 3-a, precizăm că, spre deosebire de *Biblia de la Blaj*, unde apare doar forma *iaste*, transliterată *easte*, în manuscrisul *Bibliei* lui Petru Pavel Aron, *iaste*, cu ocurența cea mai ridicată, constituie doar una dintre variante.

Caracterul diplomatic al ediției a determinat păstrarea tuturor formelor de indicativ prezent. Pe lângă *iaste*, sunt atestate: *ieste* Jos **13**, **27**, Ps **118**, **24**, Iov **28**, **20**; *ieste* corectat peste *iaste*, Is **37**, **3**, Is **63**, **8**, **11**, Ecz **6**, **8**, **9**, **10**, **15**; *ieste* și *iaste* în același context, Ecz **20**, **5**, **6** sau în contexte apropiate, *ieste* Ezr **7**, **14**, **25** / *iaste* Ezr **7**, **15**, **27**; *iaste* Iș **1**, **18**; *iestă* Ecz **20**, **5**; *este*, foarte frecvent, Iș **1**, **9**, Pr **10**, **3**, Jos **24**, **30**, 2 Sm **20**, **1**, Lc **12**, **1**, **2**, **24**, **14**, **22**; *î* (= *este*) Pr **14**, **46**, **15**, **25**, Tov **6**, **9**; e 2Lg **10**, **9**, Jd **7**, **3**.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Pentru a lua și a scrie, manuscrisul relevă corecturi care anulează aproape cu consecvență forma literară. Variantele înregistrate în flexiunea verbului *lua* sunt: la conjunctiv, *să luăm* Ne **10**, 30 (cu â corectat peste â), *să luom* Ne **5**, 2, 3, 4, la gerunziu, alături de *luând* 2 Par **25**, 17, Pr **14**, 14, 24, *luind* Fc **12** rezum., și cea mai frecventă formă *luund*, adesea un rezultat al corecturii efectuate constant asupra formei literare, 2 Par **6**, 3, 1 Mac **15** rezum., 3 Ezz **1**, 34, 3 Împ **9**, 28. Oscilațiile sunt evidente chiar în cadrul unor contexte învecinate, *luund* 1 Mac **1** rezum., **8**, 8 / *luând* 1 Mac **8**, 26. Manuscrisul V₁ oscilează și el între variantele literare și cele populare.

Verbul *a scrie* în varianta de conjugarea IV, *a scrii*, apare fie ca formă originală, *vei scrii* 2 Lg **27**, 8, fie, în majoritatea cazurilor, ca rezultat al corecturii i peste e: *să poți scrii* (peste *scrie* 2 Lg **27**, 3). Semnalăm și forma va scrie **44**, 5, transliterată *va scriia*, care atestă un infinitiv de conjugarea I. În V₁ este preponderentă varianta *scrie*. Totuși pentru *scrieți-vă* 2 Lg **31**, 19, conjugarea III din V₂, am remarcat în V₁ forma *scriiți-vă*.

Tabloul particularităților lingvistice, pe care am dorit să le punem în evidență prin norme de transcriere pentru care am optat, îl întregim adăugând variantelor fonetice și morfologice amintite pe cele lexicale, și acestea semnificative pentru epoca și regiunea în care s-a înfăptuit traducerea.

Oscilații între forma literară și o variantă regională a aceluiași cuvânt se întâlnesc în tot textul, *cratiță / crătiță, curând / curund, dimineată / demineată, pâine / pâne, mâini / mâni, lepăda / lăpăda, umplea / împlea, umbla / îmbla*, uneori chiar în același verset: *Și au pus pre Efrem de-a dreapta sa, ... iară pre Manassie de-a dreapta tătâne-său*. Fc **48**, 13, *Birui-vor pe asiri și vor bate pre ovrei*. Nm **24**, 24, *Preste Israil, peste Iordan*. 1 Par **26**, 30.

Am selectat doar câteva variante lexicale, perechile lor literare și toate ocurențele aflându-se în Indici: *alvastru* Lc **7**, 37; *au amânăntat* Iz **20** rezum., *amânăntându-le* Ir **4** rezum., *amânăntarea* Ir **10**, 10; *are* Rt **3**, 6, *area* 4 Ezz **4**, 39, *arei* 4 Ezz **4**, 35; *arepi* Is **6**, 2, *arepile* 2 Lg **32**, 11, Is **25**, 20; *așezământul* Fc **17**, 14, Ecz **42**, 2; *să ațiță* Ir **7**, 20; *bălaure* Iz **29**, 3; *besearică* In **18**, 20, *besearica* 4 Împ **10** rezum., *besearecă* Lc **1**, 21, In **11**, 56, *beseareca* 4 Împ **10**, 26, Mt **12**, 6; *boiari* Ps **23**, 7; *bolundul* Pl **7**, 22; *candilelor* Nm **8** rezum.; *au căotat* Lc **1**, 48; *conoci* 4 Ezz **15**, 33, *conocită* Ir **52**, 5; *contoș* Is **26**, 8, **36**, 15, *contușe* Is **36**, 14, *contușilor* Is **26**, 8; *copaciu* 4 Ezz **1**, 20, *copaciului* Jd **9**, 48, Lc **3**, 9; *corona* Iov **19**, 9; *crătiță* Ir **36**, 22, 23; *au crepat* 2 Par **25**, 12, *crepătura* Is **33**, 22, *crepăturile* Is **2**, 19, Ir **16**, 16; *crestaveții* Nm **11**, 5; *criștalul* Ps **147**, 17; *crită* Ir **22**, 14; *curund* Fc **27**, 20, Iov **7**, 18, 1 Mac **2**, 40; *dascalul* Is **30**, 20; *degrab* In **11**, 29; *demineată* Fc **24**, 54, Is **12**, 10; *fi depertează* Ecz **42**, 9, *să nu Te depertezi* Ps **34**, 22, (*să*) *nu să deperteaze* Pl **4**, 21, Ir **32**, 40; *veți dereage* Ir **7**, 5, *nu-i deres* Iov **6**, 6; *vei deșchide* 2 Lg **15**, 8, (*s-au deșchis* Jd **15**, 19, Ps **77**, 23, Ir **39**, 2, In **9**, 10, *deșchizându-ș* 2 Lg **11**, 6; *deșpicându-și* 1 Sm **11** rezum.; *dinlontru* Is **38**, 7; *dinprotivă* 1 Mac **4**, 12; *dirept* Pr **14**, 16, 2 Par **6**, 23, Vr **6**, 51, *diript* In **9**, 28, **20**, 20, *de-a dreapta* Fc **48**, 13, Is **14**, 22; *doftorului* Ecz **38**, 3; *Domnezeu* Mc **7**, 13, *Domnezeului* 1 Mac **3**, 18; *dubitoacele* Fc **30**, 31; *durmi* Jd **16**, 19, Nm **5**, 13, *să durmim* Fc **19**, 32, *durmitării* Is **29**, 10; *fareșu* Lc **11**, 37; *fălinariu* Jd **7**, 16, *fălinari(i)* 1 Mac **6**, 39, In **18**, 3; *fămeaia* Fc **1**, 27; *ferastă* Jos **2**, 15, 18, 21, 4 Împ **9** rezum.; *vor frânge* Nm **9**, 12, *frâmt* Os **5**, 11, Iz **23**, 21; *frumsește* Est **2**, 15; *un fuișor* Lc **22**, 12; *grăunțului* Lc **13**, 19; *gredină* Tng **2**, 6, *gredina* Is **51**, 3, *gredini* Ir **29**, 28; *greutatea* Fc **35**, 17, Is **25**, 39; *hieruvimii* Is **25**, 19, *hierovimi* Is **25**, 18; *iasle* Lc **2**, 16; *îmbla* Pr **26**, 21, 28, Ir **2**, 25, *îmblă* Pr **11**, 27; *au împlut* Fc **21**, 19, Jd **17**, 5, *ai împlut* Ps **79**, 10; *împovorați* Jd **19**, 10; *împrotiva* 1 Mac **4**, 17, 18, *să împrotivea* Jd **11**, 20; *au încunjurat* Fc **41**, 46; *îndărăpt* Jd **18**, 23, **19**, 3, 1 Sm **5** rezum., Ir **12**, 15; *îndurerile* Ir **16**, 5; *să înfinge* Ps **31**, 4, *înfigându-se* Jd **16**, 13; *va înfluri* 4 Ezz **6**, 28, *înfluri-va* Is **27**, 6, *înflurind* Ir **48**, 9; *să le înfrâmsășeze* Est **2**, 9, *înfrământată* Ps **80**, 3; *înfrământă* Ps **50**, 19; *înlontru* In **18**, 16; *au înstreinat* Ecz **47**, 28, 30; *înșuția* 1 Sm **14**, 52; *să-i jăfuim* 1 Sm **14**, 36; *jertfă* și familia sunt înregistrate în foarte multe variante, vezi Indicii; *jertfelnic* vezi Indicii; *jumătățarea* Ps **101**, 25; *au lăcuit* Fc **4**, 16, Iz **31**, 13; *le-am lăpădat* 4 Ezz **1**, 31, *voi lepeda* Is **23**, 29; *luminărilor* (= lumânărilor) Is **25**, 6, **35**, 8, *măduhoși* Is **34**, 6; *a mere* Fc **24**, 58; *merșteșugire* Idt **14**, 9, *merșteșugit* Is **36**, 1; *mișsurează* Ecz **16**, 23, *mișsurare* Ecz **20**, 11, **22**, 3; *minciunos* Ir **29**, 9, *minciunoasă* Is **57**, 4, (celor) *minciunoși* Ir **27** rezum.; *mireazmă* Is **30**, 34; *mohile* Is **8**, 14; *mulțemesc* In **11**, 41; *mumă* In **19**, 25, 27; *năsip* Fc **26**, 15; *nice* Ir **22**, 28, Lc **10**, 4, In **4**, 21; *niceaodată* Ir **20**, 11; *nimernic* Mal **3**, 5; *nimăru* Lc **5**, 14; *nimică* 2 Par **5**, 10; *norodului* Mt **15**, 36; *norozie* Jd **19**, 23; *numerați* Mt **10**, 30, Lc **24**, 11; *să obicinuse* Jd **14**, 10; *odânăoară* Is **34**, 10, *odânioară* In **7**, 46; *pajorile* Tng **4**, 19, *pajorilor* Is **19**, 4; *painjinilor* Os **8**, 6; *pantlice* Nm **15** rezum.; *pasere* Tng **3**, 52, *paseri* Ir **5**, 26, *pasările* Lc **13**, 19, *pasire* Fc **1**, 20, *pasirile* Fc **1**, 22; *patriarși* 1 Par **8**, 28, *patriarșilor* Jos **21** rezum.; *pă* Is **16**, 19, Ecz **45**, 10, Iz **2**, 1, 4 Ezz **14**, 2; (ochii) *păingina* Fc **48**, 10; *până* Fc **6**, 7, **42**, 16, Pr **6**, 9; *pățurnichea* 4 Ezz **1**, 15; *pânea* Ecz **29**, 28, *pâni* Ir **44**, 17; *pățâni* Ecz **7**, 34; *pealea* Fc **25**, 25; *pearsilor* 2 Par **36**, 23; *peștăra* Fc **23** rezum.; *pintre* Fc **15**, 17; *pleșug* Ir **48**, 37; *a să plomădi* 4 Ezz **6**, 46; *plua-va* Ps **10**, 7, *au pluat* Fc **19**, 24, Ps **77**, 24; *policra* 1 Mac **2**, 3; *a să potigni* Ir **13**, 16; *povoii* Ecz **39**, 9; *pozdărâia* 4 Ezz **1**, 33; *pravul* Is **8**, 16, 17, Pr **14**, 41; *pre* Ir **37**, 12, 4 Împ **19**, 22, Lc **1**, 52, 1 Sm **14**, 13; *preaosfințite* 2 Mac **6**, 28; *precepuți* 2 Par **8**, 18; *prejma* Ecz **28**, 30, 4 Împ **3**, 22, Jos **6**, 5, *prejmă* 2 Sm **2**, 13; *preste* Fc **1**, 28, **2**, 21, 1 Par **26**, 30; *pretutindini* Iov **18**, 11, *pretutinderi* Ir **20**, 3; *preuția* Is **28**, 4; *prietin* 2 Lg **13** rezum., *prietine* Lc **11**, 5; *psalterii* 2 Par **5**, 12; *pugnul* Is **21**, 18, **40**, 12; *purcegând* Jd **20**, 20; *puruncit* 2 Lg **4**, 2; *s-au rădicat* Iz **16**, 50; *va răgni* Ir **25**, 30, *au răgnit* Ir **2**, 15; *răotatea* Is **32**, 30, Ps **51**, 5, *răotăți* Ir **4** rezum.; *răsipti* Iz **20**, 34; *să rumpă* Fc **19**, 9, *rumpere* Ir **15**, 3; *sărin* Is **24**, 10; *sătiosului* Jd **15** rezum.; *sănătate* Is **1**, 6, *sinătate* Ecz **34**, 20; *scandală* Ez **27**, 26, *scandălă* Is **23**, 33; *scolat* In **13**, 4; *va scuipi* Lc **18**, 32, *au scuipit* 4 Ezz **2**, 33, In **9**, 6, *scuipit* (subst.) Pr **15**, 8; *semăntă* Fc **47**, 23; *sfărma* Mi **4**, 13; *sfeacinicul* 1 Mac **4**, 49, *sfeacinicului* 4 Ezz **10**, 22, *sfejnicul* Is **25** rezum.; *simbetei* Lc **13**, 14, *simbetele* Is **56**, 4; *sirguire* Ecz **38**, 28; *sor* 1 Par **3**, 9; *sprijonească* Ps **19**, 3, *sprijoneala* Ps **88**, 19, *sprijonitorul* Ps **88**, 27; *straiță* Lc **10**, 4, *straița* 4 Împ **4**, 42; *strămbătate* Ps **102**, 6; *streinului* Ir **7**, 6; *struncinăturile* Ps **146**, 3; *le-au supțiat* Is **39**, 3, *supțiri* Is **39**, 3; *surmani* Ps **93**, 6; *surupat-au* Tng **2**, 2; *șerpele* Fc **3**, 13; *șmaragd* Is **39**, 10, *șmaragdului* Ecz **32**, 8; *tărsină* Ir **48**, 37;

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

testamântului Iș **30**, 26; *tinăr* In **21**, 18; *togma* Jd **14**, 6, **18**, 28, 1 Sm **1**, 13; *togmeala* Iș **22**, 15, *togmealele* Iș **12**, 25, *va togmi* Ir **25**, 30, **43**, 10; *tovarișele* Jd **11**, 38; *trâmbitați* Ps **80**, 4; *tremite* In **13**, 20; *tresnet* Is **29**, 6; *se vor trezvi* Dn **12**, 2, *m-am trezvit* Ir **31**, 26, *trezviere* Ecz **31**, 32; *trivuni* 1 Sm **8**, 12, 2 Sm **18**, 1; *m-am turburat* Ps **118**, 60; *țărămoniile* 2 Lg **5**, 31, *țăremoniile* 2 Lg **6**, 1, **17**, 19, *țeremonii* Nm **29**, 6; *ucinicul* Lc **14**, 33; *urăciunea* Iz **16**, 37, *urăciunile* Ir **16**, 18; *urbire* Fc **19**, 11; *usebirea* Fc **1** rezum., *usibirea* 1 Par **28**, 15, *i-au usibit* Ecz **33**, 11; *să uspătă* Tov **11** rezum., *uspătu* Tov **8**, 21, *uspeațe* Ecz **30**, 27, *uspețe* Jd **16**, 25; *văjmânt* Iș **22**, 26, *veștmânt* Iș **22**, 9, Lc **5**, 36; *au vânslat* 1 Mac **3**, 37; *vârsnicul* 1 Sm **28**, 16; *vârtutea* Ir **16**, 19; *veniticul* 2 Lg **15**, 3; *verșurilor* 3 Împ. **4** rezum.; *a videa* 4 Ecz **5**, 37; *viezuină* Iov **37**, 8, *viezuini* Lc **9**, 57; *voivodul* Ir **39**, 9; *zăduhul* Fc **18**, 1; *zebovind* Fc **26**, 8; *au zemislit* Fc **30**, 23, *zemislind* Fc **16** rezum.; *zua* Idt **16**, 20; *va zmeri* Ps **54**, 20, *să vor zmeri* Iov **24**, 24; *zmochin* Ir **8**, 13; *zmulgă-să* Iov **18**, 14, *să zmulgi* Ir **1**, 10, *au zmult* 2 Sm **23**, 21; *znopilor* Rt **3**, 7.

Rămânând în domeniul lexicului, menționăm că o serie de termeni latini, unii atestați numai în *Vulgata*, au fost preluați ca atare, fără a se recurge la cuvinte din vocabularul românesc: *athische de argint* 3 Ecz **2**, 13 (*athiscae* „cupe”), *avra* Idt **10**, 2 (*abra* „slujnică”), *farul* Pr **2**, 14 (*far* „grâu”), *prin* Dn **13**, 58 (*pinus* „gorun”) etc.

Asemenea particularități ca cele menționate, au impus și o mai frecventă intervenție a noastră, pentru asigurarea fie a corectitudinii formale și gramaticale a cuvintelor, fie a exactității și clarității textului. Emendările s-au operat întotdeauna prin comparare cu varianta 1 a *Vechiului Testament*, cu *Vulgata* și cu alte ediții tipărite ale *Bibliei*, cu precădere *Biblia de la Blaj* (1795).

Cum în ediția de față nu sunt consemnate în note infrapaginale toate intervențiile noastre în textul manuscrisului, dăm mai multe exemple, și pentru a pune în evidență dificultăți inerente unei prime traduceri integrale a textului *Vulgatei* în limba română.

O serie de corecturi tacite vizează alterări formale (minore) de copiere și constau din:

îndreptarea literelor greșite: *vor aduțe / aduce* Ps **44**, 15, *blagoslobit / blagoslovit* 1 Sm **26**, 25, *publicanii / publicanii* Mc **2**, 16 (în același verset și *publicanii*), *coștițe/coșnițe* Lc **9**, 17 (notat cu slova corespunzătoare grupului *șt*), *cunoscât / cunoscut* Lc **5**, 22, *doaosprăceace / doaosprăzeace* Ps **59**, 2, *fii / fiul* Ir **22**, 24, *lultă / multă* Lc **7**, 11, *măsturis / mărturis* Ps **121**, 4, *mercând / mergând* Lc **8**, 22, *nume / nime* Ir **10**, 7, *oșe / ușe* In **10** rezum., *răsplădindu-le / răsplătindu-le* 2 Lg **7**, 10, *săfârșască / săvârșască* 3 Ecz **5**, 73, *silipea / sclișea* Iz **43**, 2, *tălant / tălant* 4 Împ **23**, 23, *tite / tine* 2 Lg **23**, 16, *ziceci / ziceți* Ps **67**, 5; a inversărilor de litere: *încălțămintelor / încălțămintelor* Lc **3**, 16, *înălțimea / înălțimea* Fc **6**, 15; a disgrațiilor: *blagoslovește / blagoslovește* Pr **9** rezum., *călcând / călcând* Pr **5**, 15, *cearceteze / cerceteaze* 2 Lg **1**, 22, *feteale / featele* Fc **31**, 50, *întărât / întărât* 2 Lg **9**, 22, *înțelepciune / înțelepciune* Iș **31**, 6, *înțelepțește / înțelepțește* Fc **40**, 16, *mănâncă / mănâncă* Pr **14**, 4, Ecz **24**, 29, *mănânce / mănânce* (V_1 *mănânce*) 2 Lg **28**, 51, (V_1 *mănânce*) 2 Lg **32**, 13, (V_1 *mânce*) 4 Împ **4**, 40, *mănânci / mănânci* (V_1 *mănânci*) Jd **13**, 7, *mergeam* (ind. prez.) / *meargem* Jd **19**, 18, *netead / neated* Fc **27**, 11, *oștezeale / oștezeale* 1 Par **6**, 67, 71 (dar și *oștezele* **6**, 67, 68, 69, 70), *pământul / pământul* Nm **32**, 22, *spăimântos / spăimântos* Jd **7**, 3, *nu te temea / teame* Fc **26**, 24, *temea-te / teame-te* Pr **25**, 43, *tinerețele / tinerețele* Fc **8**, 21, *țărămoniile / țăremoniile* 2 Lg **17**, 19, *veastește / vestește* Nm **18**, 26; s-au interpretat și: *îndărznește / îndărznește* Iov **9**, 19, *îndărznind / îndărznind* Pr **13**, 37, *îndărznit / îndărznit* Idt **14**, 12, *îndărznească / îndărznească*, *scărșnirea / scrășnirea* Lc **13**, 28; corectarea s-a aplicat și numelor proprii: *Armon / Arnon* 2 Lg **4**, 48, *Jos / Jos* **13**, 9, *Davit / David* Ps 131, 17, *Gheluvath / Ghenuvath* (după V_1), *Hernon / Hermon* Jos **12**, 1, *Hevir / Hever* (după *Vulgata*) 1 Par **7**, 31, *Hohofern / Holofern* Idt **13**, 28, *Iorada / Ioiada* 4 Împ **12**, 2, *Lotam / Lotan* (există un *n* suprascris, probabil urma să se șteargă *m*) 1 Par **1**, 39, *Samsom / Samsan* Jd **15**, 6, *Susana / Susanna* Dn **13**, 42;

eliminarea literelor și a silabelor în plus: *de-aiaproape / de-aproape* Ps **14**, 3, *celoralalți / celoralalți* Ne **2**, 16, *coiuf / coif* 1 Sm **17**, 5, *deschins / deschis* Iov **29**, 19, *feateile / featele* Nm **36**, 8, *îndărzne / îndărzne* 2 Par **17**, 10, *neamurililor / neamurilor* Tov **3**, 4, *nedreptatea / nedreptatea* 2 Sm **14**, 32, *palestinianilor / palestinianilor* Fc **21**, 34, *păcătuat-am / păcătuat-am* 1 Sm **12**, 10, *părățile / părțile* Iș **36**, 29, *plugariului / plugariului* 4 Ecz **8**, 43, *pocăinții / pocăinții* 4 Ecz **9**, 12, *prânda / pânda* 1 Mac **11**, 68, *protiviuncii / protiviuncii* Ne **4**, 11, *sănătoas / sănătos* Tov **10**, 10, *sutre / sute* Ecz **2**, 36, *sștatir / ștatir* 4 Împ **7**, 1, *ucigând / ucigând* 1 Mac **7** rezum., *vârtors / vârtors* 2 Par **6**, 18, *vrajebe / vrajebe* Pl **23**, 29; a silabelor repetate: *împăratului / împăratului* Pl **20**, 2, a *împărăți / a împărăți* 1 Sm **13**, 1, *margininile / marginile* Ps **45**, 10, *necrecredincioși / necrecredincioși* Pl **24**, 19, *părintele / părintele* Lc **11**, 13; a cuvintelor repetate: *face-vei în în piepture* Iș **28**, 22, *munții lui lui Dumnezeu* Ps **35**, 7, *sabie și și foamete* 4 Ecz **15**, 5; *Inthamar / Ithamar* Iș **6**, 23; *Maaha și Maaha și Ianoe* 4 Împ **15**, 29; *Nepopars / Nepopas* 3 Ecz **5**, 18, *Semeii / Semei* (Așa grația Semei) 2 Sm **16**, 7;

restabilirea omisiunilor de litere sau de silabe: *argit / argint* 1 Par **22**, 14, *acultători / ascultători* Is **11**, 14, *ascutând / ascutând* Ecz **4**, 11, *într-ascus / într-ascuns* 2 Lg **27**, 24, *aseanea / aseamenea* Vr **6**, 38, *cărua / căruia* Jos **6**, 5, *ce / cel de al cincilea* 2 Mac **4**, 18, *cici / cinci* Iș **27**, 1, *cintesc / cinstesc* Idt **8**, 21, *depre / despre* Is **25**, 4, *despe / despre* Sof **3** rezum., *făcile / fălcile* Ps **21**, 16, *fămeiacă / fămeiască* Iș **1**, 22, *fădelegi / fărădelegi* Ps **129**, 3, *fierbite / fierbinte* Iș **10**, 13, *iară / iarnă* 3 Ecz **9**, 11, *Iordalui / Iordanului* Mt **3**, 5, *îmbrăminte / îmbrăcăminte* Jd **14**, 13, *împărțește / împărțește* Mt **2**, 22, *împrșca / împrșca* 2 Lg **22**, 21, *să nu îndărznească / să nu îndărznească* (V_1 *îndărznească*) Nm **32**, 7, *înțepciunea / înțepciunea* Dn **1**, 17, *trei lui / luni* 1 Par **21**, 12, *lugime / lungime* Iș **36**, 15, *mărturisesc / mărturisesc* In **7**, 7, *noadele / noroadele* Pr **7**, 27, *oi / voi* (sânteți) Lc **16**, 15, *piată / piatră* Za **3**, 9, *pri / prin* 1 Sm **5**, 9, *răsit / răsărit* Os **13**, 15, *sămătorul / sămătorul* Mt **13**, 3, *slipească / sclișească* Iz **21**, 10, *sprijitoriul / sprijinitoriul* Ps **41**, 10, *vovozii / vovozii* 1 Sm **29**, 2, *zil / zile* 4 Împ **25**, 30; *Ioadei / Ioadei* 3 Împ **1**, 36, *Ionatha / Ionathan* 1 Sm **14** rezum., 21, 44 (în **14**, 45 este forma corectă), **23**, 18, *Isral / Israil* 2 Sm **17**, 4.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

O serie de alte corecturi și adausuri tacite sau, uneori, marcate prin paranteze ascuțite sunt impuse de semantica textului, precum și de normele morfo-sintactice actuale. Raportarea la *Vulgata* adesea a clarificat mesajul, așa că în exemplele ce urmează notăm corespondentul latin din *Vulgata*. V_1 este în concordanță cu modificările propuse. Au fost necesare:

înlocuirea unui cuvânt cu altul potrivit contextului: *adăpostul / adăposul, Adaoge și [pământ] apătos. Și i-au dat ... adăposul (irriguum) din sus. Jos 15, 19, talanți de aur / argint (argenti talenta) Ezz 8, 26, bunul / <ne>bunul (stultus) Pl 10, 23, ceape / cele, Duceți-vă, mâncați cele grase (comedite pinguia) și beți mied. Ne 8, 10, cărnurile / cornurile oltariului, S-au sculat și s-au dus și s-au apucat de cornurile (cornu) oltariului. 3 Împ 1, 50, cercetându-l / cercetându-l Iov 2 rezum., cu / ca rana bubei (quasi) Pr 14, 35, boii era / ara (arabant) Iov 1, 14, s-au furat / s-au jurat (iuravit) 2 Lg 1, 34, gusturile / gustările (cum libamentis) Pr 14, 20, în lat / înalt, Oltariu de leamne ... va avea în lung cinci coți ... și trei coți înalt (in altitudine). Iș 27, 1, jârțvuiind / jefuind (spolians) Os 7, 1, mare / moale (mollem), Pământul cel moale frământând. Înț 15, 7, toiagul mâinii / mâinii (virga irae) Pl 22, 8, patul / pomul vieții (arbor) 4 Ezz 8, 52, rădăcați / răniți, Și răniți (vulnerati) au căzut mulți, că au fost războiul Domnului. 1 Par 5, 22, stricănd / strigând (clamans) au zis Lc 16, 24, șes / șese, Pre o cale vor veni împotriva ta și prin șese (per septem; șapte, și în alte variante biblice) vor fugi de la fața ta. 2 Lg 28, 7, știind / știind că mor (scientes) 4 Ezz 8, 58, prin patru vârfuri / vânturi (per ventos) 1 Par 9, 24; Iudeea / Idumeea (după V_1 și *Vulgata*), Adam / Ada Fc 4, 20, Iacov / Isav Fc 36, 6, Sionul / Sodomul și Gomorul Am 4, 11, Valaam / Valac Nm 22, 18;*

introducerea unor cuvinte cerute de structura frazei sau necesare pentru receptarea corectă a mesajului: *Izbăvește sufletul meu de cel necredincios, <cu> sabia Ta. Ps 16, 13. Și vei pune leviții înaintea lui Aaron și a fiilor lui și <-i> vei sfinți aduși Domnului. Nm 8, 13. Și s-au trimis îngeru <I Domnu> lui cel sfânt. Tov 3, 25. S-au dus <în> Asur. Os 10, 6. Fiii împărăției să vor arunca <în> întunearecul din afară. Mt 8, 12. Și orice veți ceare de la Tatăl în numele <meu>, aceasta voi face. În 14, 13. De la înălțimea zilei <nu> mă voi u teame, iară eu spre tine voi nădăjdui. Ps 55, 4; dar și eliminarea unor cuvinte: Cel mare și judecătorul și cel putearnic iaste în cinste, și nu e mai mare decât (el) cel ce să teame de Dumnezeu. Ecz 10, 27. Au doară ai înțrat în comoarele zăpăzii sau (în) vistierile grădini văzutu-le-ai? Tov 38, 22. Suflă preste omorâții aceștia și să(-l) înviiaze. Iz 37, 9;*

restabilirea acordului adjectivului cu substantivul; la feminin singular, adesea, forma literară s-a obținut prin schimbarea morfemului e în ă, după V_1 în toate ocurențele semnalate aici: *cetatea aleasă / aleasă 4 Împ 3, 19, via cea culeasă / culeasă 4 Ezz 16, 31, groaznică / groaznic iaste omul limbut Ecz 9, 25, epistolia era scrise / scrisă Ezz 4, 7, (Dumnezeu) stearpă / sterp Is 66, 9, femeia vinovat / vinovată va fi făgăduinții Nm 30, 8;*

normalizarea relației sintactice dintre subiectul mesajului și predicat, dând verbului forma flexionară corespunzătoare: *ai cercat / am cercat, Căutatu-Te-au fața mea, fața ta, Doamne, o am cercat. Ps 26, 8, izbăvească / izbăvesc, Eu cu tine sânt – zice Domnul – ca să te izbăvesc. Ir 1, 19, am închis / au închis ușile (lat. clausurunt) Ne 13, 19, voi număra / vei număra, Și fiii lui Merare, prin familiile și casele părinților săi, îi vei număra. Nm 4, 29, te-ai rânduie / te-am rânduie Dumnezeu lui Faraon. Iș 7, 1, vor răsipi / voi răsipi Eghiptul ... și-l voi vântura. Iz 30, 26, să strângă / să strâng, Judecata Mea e să adun neamurilor și să strâng împărățiile și să vârs peste ei urgiia Mea. Sof 3, 8, am umblat / ai umblat, Au doară ai înțrat în adâncul mării și prin ceale mai de pre urmă ale adâncului ai umblat? Iov 38, 16, le-au zis / le-am zis (lat. dixi) Ne 7, 3;*

corectarea, în cazul pronumelui personal și a adjectivului pronominal posesiv, a numărului persoanei implicate în cele afirmate în context: *cătră mine / tine, Să vie cătră Tine rugăciunea mea. Iona 2, 8, să-I fie milostiv / să-ț fie, Să să întoarcă Domnul de la mânia urgiii tale și să-ț fie milostiv și să te înmulțească. 2 Lg 13, 17, l-au ascuns / le-au ascuns, Au luat din odoară ... și le-au ascuns. Jos 7, 11, Judecățile tale / Meale ca lumina vor ieși. Os 6, 5, în scăparea mea și în slobozirea voastră / noastră (lat. noster) Idt 13, 20;*

refacerea formelor flexionare, cu precădere a celor nominale, impuse de alte relații sintactice decât cele la care ne-am referit deja: *În adâncurile apelor, averile (nu averilor) tale și toată mulțimea ta. Iz 27, 34, Thronul lui David va fi stătătoriu înaintea Domnu <lui> până în veac. 3 Împ 2, 45. Mărturisi-voiu asupra mea fărădelege <a> mea Domnului. Ps 31, 5. Solomon au șezut pre thronul lui David ... și s-au întărit împărăția lui (nu împărăție lui) foarte. 3 Împ 2, 12. Blăstăm în toate lucruri <le> tale. 2 Lg 28, 20. Ochii miei (nu mie). Ps 114, 8. Au necinst <it> Domnul adunarea celor răi. Ecz 10, 16. Au dus căpetenia oastei (nu oastea) pre Saraiam. 4 Împ 25, 18. Au șters picioare <le> Lui. În 12, 3. Au doară puțin (nu puțină) vă iaste voao? Nm 16, 13. Fiii, plata roadei (nu roada) pântecelui. Ps 126, 3. Cel ce M-au tremis, Tatăl (nu Tată). În 5, 37. Suma a șasă sute (nu șasa suta). 2 Par 9, 15.*

Intervențiile lui Petru Pavel Aron și ale copiştilor au influențat, diminuând uneori, acuratețea paginilor. Literele și cuvintele înlocuite nefiind întotdeauna bine șterse, pot fi eronat interpretate ca elemente reale ale textului și să apară astfel variante lexicale sau flexionare inexistente în fapt. Cu atenție, am evitat unele capcane:

corectând: *caruțe / căruțe 3 Împ 1, 5, caruțele / căruțele 2 Lg 20, 1, a din cele două cuvinte înlocuite, cară și carăle, neschimbat în ă, cortulu / cortul Nm 9 rezum., u neșters odată cu i din cortului; cuvintului / cuvântului Iov 34, 16, i uitat după scrierea singularului peste pluralul cuvintele; situație inversă â / i în cuvântele / cuvintele 2 Par 34, 21, cu pluralul peste singular; celor / lor din secvența spre nedreptatea (ce)lor vor rădica sufletele lor Os 4, 8 (la fel în V_1), e neșters după îndepărtarea lui ı; fugease / fugise 1 Mac 11, 73 (V_1 fugisă), ı = ea scris peste u, pentru că probabil s-a dorit înlocuirea lui fugise cu fugea, dar a rămas -se; hotari / hotară Iș 19, 12, i păstrat din forma inițială hotarâle din care s-a eliminat numai -le; să să întors / să să întoarcă, S-au dus ... să-și ia împărăție și să să întoarcă. Lc 19, 12, indicativul se-au întors înlocuit cu conjunctivul, fără a se interveni și în forma verbului; lucuitori / lăcuitori Nm 13, 29, primul u rămas de la lucrători, cuvântul inițial, lat. cultores are ambele sensuri; oamenești / omenesți Pl 15, 11, numai -ești fiind partea corectată peste -ilor din oamenilor; țăsătoriuilor / țăsătorilor 1 Par 20, 5, ceea ce a rezultat din suprascrierea pluralului peste singular. Efram, în textul chirilic, a avut inițial grafii diferite, Efram Jd 12, 5, 1 Par 6,*

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

66, **27**, 14, Is **11**, 13, **28**, 3, *Efreim* Jd **5**, 14, **12**, 15, *Ecz* **47**, 23, 29, Os **5**, 3, 5, 9, 11-14, *Efraiem* Jd **12**, 1, *Efreem* Jd **8**, 2, Ps **79**, 3, dar și *Efrem* Jd **12**, 5, aceasta din urmă fiind forma în care au fost corectate celelalte prin scrierea deasupra a unui e și ștergerea, nu suficient de bine, a lui i;

eliminând unele cuvinte rămase în text după intervențiile pentru corectare ale copiștilor, în secvențe ca: după aceasta (au) împărățind Artaxerx 3 *Ezr* **8**, 1, sfântă (cu) leage veacinică Nm **19**, 10, pentru ce(-i) i-au zis In **13**, 28;

făcând ajustarea necesară la cuvântul afectat de schimbarea altuia cu care se afla în relație sintactică: toate / toată, pentru că se acordă cu puterea care a înlocuit puterile, din contextul Iubeaște pre Domnul, Dumnezăul tău, ... din toată puterea ta Lc **10**, 27.

Nu am intervenit cu corecturi în cazul unor inadvertențe pe care, deși erori, le-am atribuit unor stângăcii sau lacune în tehnica traducerii sau chiar în cunoașterea limbii latine.

Anumite inexactități rezultă din diferența dintre latină și română în privința genului substantivelor. Atunci când într-un context substantivul este reluat printr-un substitut, traducătorul îi păstrează acestuia din urmă genul din latină: *Ierusalim, carea iaste* *Ezr* **1**, 2. *Ierusalimul s-au pustiit și porțile ei ... s-au ars* Ne **2**, 17. *În Ierusalim și o au încungiurat* 4 Împ **25**, 1. *Și vor răsipi zidurile Tirului și vor străca turnurile ei* Iz **26**, 4 (în aceste exemple acordul s-a făcut cu substantivul subînțeles *civitas*, fem.), *pre rudenii îi leapădă* Pl **11**, 17 (lat. *propinquos*, m.). *Prestol ... carea era naltă un cot.* Is **37**, 10; femininul *naltă* folosit de copist se explică dacă ne raportăm la textul *Vulgatei*, unde *mensa* este s. f.; pronumele *o* din versetul următor (11) este corespunzător lat. *eam* tot feminin, menținut și în traducerea românească, fără a se face acordul cu *prestol* s.n.;

De asemenea, apar cazuri când într-o sintagmă substantiv + determinant se respectă genul din latină: *mulți căpeteniile lui* Pl **28**, 2 (*multi principes*, m.), *neam întoartă* 2 Lg **32**, 20 (în loc de *întort*, acordul cu f. *gens*) și va fi *acesta* *pace când va veni Assur în pământul nostru* Mi **5**, 5 (și în V_1 masculin).

Un alt tip de inadvertențe asupra cărora n-am intervenit îl constituie păstrarea formei cazuale din latină la numele proprii flexionate: *pre Sofoniam* 4 Împ **25**, 18, în loc de *Sofonie*; *pre Godoliam* 4 Împ **25**, 25, în loc de *Godolie*; *Ioppem* 1 Mac **12**, 13, **14**, 5, 34, în loc de *Ioppe*.

Semnalăm și cazuri de erori în traducerea construcțiilor verbale: forma perifrastică activă *reversurus est* Pl **7**, 20 tradusă printr-un trecut, *s-a întors*, în loc de o perifrază cu sensul corect de viitor, impus și de logica textului; traducerea lui *noli* detașat de infinitivul împreună cu care formează subjonctivul imperativ *să nu + verb la infinitiv*: *Noli regibus o Lamuel noli regibus dare vinum* Pl **31**, 4; *Să nu împăraților, o, Lamuel, să nu dai împăraților vin.*

Numerotarea capitolelor și a versetelor este făcută cu cifre arabe și, cu unele excepții, coincide cu cea din V_1 și *Vulgata*. Există însă anumite scăpări constând din omiterea unei cifre (Ps **138**, 9, Ne **12**, 42, în V_1 ambele numerotate corect, Idt **12**, 9, Lc **21**, 18), notarea cu aceeași cifră a două versete (Pl **15**, 24 și în loc de 23), numerotare repetată (Ps **113** după versetele 1-8 se reia 1-18 în loc de 9-26), simpla scriere greșită a cifrei (Nm **21**, 23, 24, 25 care sunt de fapt 33, 34, 35, Idt **9**, 17 în loc de 9, 7, Ps **31**, 18 în loc de **31**, 8). Reconstituirea și numerotația versetelor s-au făcut după V_1 (Jos **21**, 37, 2 Par cap **26** devine **23**, Ps **138**, 9), după *Vulgata* (Jos **7**, 18, Ps **64**, 8, **123**, 8 prin împărțirea textului care în V_1 și V_2 alcătuiește versetul 7, *Ecz* **20**, 3, **29**, 16-19, 3 *Ezr* **1**, 12, Lc **20**, 39, In **4**, 34), după V_1 și *Vulgata* (Nm **21**, 7, 33, 34, 35, Ps **124**, 2, **142**, 9, **148**, 10). Cifrele corectate față de textul original sunt puse în croșete.

În ce privește custodele, se regăsesc aceleași oscilații și inadvertențe ca în textul propriu-zis.

Câteva exemple de diferențe între cuvântul consemnat sub ultimul rând și cel repetat la începutul paginii următoare: variante fonetice și grafice, *ă / â tatăl / tatâl* 1 Sam 46r-46v, *ă / e räle / rele* 2 Par 361r-361v, *i / â părăsindu-l / părăsându-l* Ir 385r-385v, *i / iu Timothei / Timotheiu* 1 Mac 173v-174r, consoană dură / moale *staț / stați* 2 Lg 327r-327v și cea mai frecventă, *e / ea*, și aceasta o dovadă că e vorba de omofonie, *aprindeari / aprinderi* 4 Împ 208v-209r, *drepte / dreapte* Iov 56v-57r, *înțe | leapt / lept* Fc 60r-60v, *israi | litenilor / litanilor* Ne 443v-444r, *vasele / vaseale* 2 Par 316v-317r; variante morfologice, *asirii / asiri* 4 Împ 222v-223r, *căpetenie / căpetenia* 1 Par 269r-269v, *înțe | | lege / leagea* Ne 441v-442r; variante lexicale, *prietin / priiatin* Iov 56r-56v, *Sel | miiamoth / miramoth* 2 Par 346r-346v; cuvinte diferite, *au / s-au* *Ecz* 304r-304v, *având / carii avea* 1 Mac 171r-171v; reluarea incompletă a cuvântului de la custode, *pământului / mântului* Ir 428r-428v, repetarea pe pagina următoare a ultimelor cuvinte sau a ultimei silabe scrise normal în rând, *a te* *Ecz* 250v-251r, *tu / turor* Dn 75v-76r.

Norme ortografice ale Academiei Române au fost respectate.

Numele de popoare, neamuri, seminții s-au scris cu inițială mică, în conformitate cu prevederile oficiale: *agareni, amoniți, asiri, haldei, iudei, neniviteni*.

Dar, din aceeași categorie semantică, pentru etnonimele care au forma neflexionată a numelui persoanei de la care provin am păstrat scrierea cu majusculă, ele fiind asemănătoare patronimelor. Ocurența cea mai mare cu acest sens o întâlnim la *Israel*. Uneori este dificil de precizat sensul unui asemenea cuvânt, *Mergi și bate pre Amalic și zdrumică toate ale lui*. 1 Sm **15**, 3, alteleori contextul este mai lămuritor, *Saul, trimis de la Domnul a șterge de tot pre Amalic, pre Agag, împăratul lor*. 1 Sm **15** rezum. Indicii pentru aprecierea ca „popor” ar putea fi anticiparea sau reluarea printr-un pronume personal acuzativ, plural, *Am adus pre Agag, împăratul Amalic, și pre Amalic i-am ucis*. 1 Sm **15**, 20, ori determinarea printr-un adjectiv masculin plural, *Mergi și ucide păcătoșii Amalic*. 1 Sm **15**, 18. În unele versiuni moderne ale *Bibliei*, se folosește un nume clar de popor, *amaleciți*. *Madiam*, aflat în raport de coordonare cu *Amalic*, în contextul *Iară Madiam și Amalic și toate ceale despre răsărit noroade vărsați zăcea în vale*. Jd **7**, 12 suportă aceeași interpretare.

Numele lunilor anului preluate din ebraică, *adar, casalau, casleu, nisan, sivan* sunt scrise cu literă mică, chiar dacă în unele variante ale *Bibliei* apar cu majuscule.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Numele netraduse ale sărbătorilor sunt scrise cu majusculă, conform normelor ortografice, *Fase (Socoteaște luna roadelor celor noao și cea dintâiu al primăverii să faci Fase. 2 Lg 16, 1), Fur (Nici iaste vro cetate în carea zio Fur, adecă „a sorților” să nu să fie de la jidovi. Est 9, 26, 28).*

Determinanții numelor de persoană, derivați din nume de ținuturi, localități, neamuri și care au valoare de identificare, asemenea unui nume de familie sau unei porecle, s-au scris cu majusculă, precum: *Ahie Siloniteanului 2 Par 9, 29, 10, 15, Asim Ghezoniteanul 1 Par 11, 33, Navoth Iezraheliteanului 4 Împ 9, 21, Simon Chirineul Mc 15, 21, Simon Iscarioteanul In 12, 4, 13, 26, Sior Hetheului Fc 25, 9, Sirah Ierusalimleanul Ecz 50, 29.*

Divinitatea, pronumele care se substituie acesteia și orice cuvânt care o desemnează sunt scrise cu inițială majusculă, *Iaste Dumnezeu în ceriu, Care dezvălește tainele, Cel ce au spus fie, împărate. Dn 2, 28. Bine am cuvântat pre Cel Înalt și pre Cel Viu. Dn 4, 31. Scaunele s-au pus și Cel Vechi de Zile au șezut. Dn 7, 9.* Determinările, foarte numeroase, care nu denumesc, ci caracterizează divinitatea am considerat că trebuie scrise cu inițială mică: *El, apărătorul puterii, întărirea vârtutei, acoperemântul zăduhului și umbrariul de amiazăzi. Ecz 34, 19. O, împărate, Dumnezeul cel preainalt, împărăție și mărire și slavă. Dn 5, 18.* La fel au fost tratate adjectivul *singur* și adjectivul de întărire *însuși*, *Dumnezeu însuș au fost povățuitorul lui. 2 Lg 32, 12.* O excepție am făcut pentru cuvântul *Atotputernic*, datorită tradiției teologice.

Cu privire la unele construcții lexicale, opiniile nu sunt unanime în a le considera compuse și, în diferite lucrări, firește și în diferite versiuni ale *Bibliei*, apar scrise cu cratimă sau fără, într-un singur cuvânt sau în mai multe cuvinte. Am optat pentru ortografierea următoare: *ardere de tot, întâi(u) născut(ă), întâia născută, întâii născuți, untdelemn, dar untul-de-lemn, mai nainte, căci „pentru ce? de ce?” etc.* În scrierea numelor proprii compuse, indiferent de clasa onomastică (antroponim, toponim), s-a respectat izvorul latin folosit de traducător, ceea ce justifică ortografierea diferită, într-un singur cuvânt, față de alte ediții ale *Bibliei*, în situații precum: *Cadisvarne Nm 32, 8, 2 Lg 1, 19, 9, 23 și Cadisvarne 2 Lg 1, 2, 46, 2, 14, Cariathaim Nm 32, 38, Helmondevlathain Nm 33, 46, Socothvenoth 4 Împ 17, 30, Tovadonia 2 Par 17, 8, Theglathfalsar 4 Împ 15, 29.*

Traducerea, fidelă topicii frazei latine, a ridicat variate și complexe probleme privind punctuația, care s-a restabilit conform normelor actuale. Am intervenit cu unele mici derogări doar când claritatea mesajului – preocuparea esențială – o impunea.

În încercarea de a clarifica unele forme mai puțin lizibile din cărțile *Vechiului Testament* și de a îndrepta greșeli evidente, au fost consultate și manuscrise din V_1 . În cazurile în care nu a putut fi descifrată o literă dintr-un cuvânt, ea s-a redat după manuscrisul original. Astfel, s-au restabilit formele care 4 Împ 3, 23, *prestolul Iș 37, 14, vărsat Ps 105, 38*; s-au corectat litere sau forme greșite: *di / de 3 Ecz 9, 41, pâna / până Pr 11, 40, s-au lucrat / au 2 Par 36, 8, îi urmeaze / urmează 4 Împ 12 rezum., să nu-i omori / omori Ps 58, 12, mân / mâni Ps 134, 15, oastea / oastei 4 Împ 25, 18, durării / durearii Ps 106, 39, usubită / usăbită Ps 101, 8* (de fapt, în V_1 forma era *osăbită*, dar s-a îndreptat doar litera greșită, păstrându-se varianta). Lectura paralelă cu V_1 a permis și alte corecturi mai mari: *ducând doao în ducând-o Nm 19, 3*, așezarea unui text suprascris la locul cuvenit (*Ps 7, 11*), iar un text marginal din V_1 a făcut posibilă completarea *<vâr>sătoriu Iș 32, 4*.

Demersul necesar unor asemenea corecturi a impus lectura anumitor părți mai extinse din V_1 și a condus la evidențierea unor diferențe de grafie între V_1 și V_2 . Se remarcă, în acest sens, frecvența unui *ê* în V_1 , redat în V_2 de cele mai multe ori prin *ĕ* (= ea): *gândê / gândĕ 4 Ecz 11, 31, vin ê / virĕ 4 Împ 15, 19*, dar și păstrat uneori de copist: *să su ê 2 Par 9, 18, prêubișii Za 13 rezum.* Cea mai pregnantă diferență grafică este însă prezența masivă a unui *ĕ* transcris ea (după consoană) în V_2 în locul unui *e* din V_1 : *au beaut / beut 4 Împ 6, 23, chivearnisitorii / chivernisitorii 1 Par 16, 19, lăcusteai / lăcuste 2 Par 7, 13, mumeai / mumei 4 Împ 12, 1.* Este vorba, evident, de o caracteristică grafică a copistului; într-o transcriere interpretativă slova *ĕ* ar fi fost redată, în asemenea cazuri, prin *e*.

Diferențele dintre V_2 și V_1 sunt numeroase, ele constând mai ales din alternanțe vocale și, mai rar, alternanțe consonantice: *țanut / ținut 4 Împ 25, 24; urăciune / urâciune Ps 108, 3; amârât / amărât Ps 105, 43, cătră / cãtră 2 Lg 18 rezum., cumpâna / cumpăna 1 Par 23, 29, mestecâm / mestecăm 3 Ecz 8, 88, mânânce / mănânce 2 Lg 26, 12, sâmn / sâmn 2 Lg 13, 1, strâjii / străjii Ps 76, 5, vârs / vârs Ps 141, 3; lipsâtului / lipsitului 2 Lg 15, 11; auzând / auzind 2 Lg 31, 28; beaură / băură 2 Lg 29, 6, coapseale / coapsăle 4 Împ 4, 29, ziseale / zisăle 2 Lg 19, 5; piarde / pierde 2 Lg 28, 51; izbugnit / izbăgnit Ps 44, 2; să să ... / să se ... Ps 69, 3; agiungând / ajungând 1 Par 13, 9; trâmbiță / trimbiță Ps 46, 6; piftonicesc / pithonicesc Pr 20, 27; Ierimoθ / Ierimot 3 Ecz 9, 30, jârvele / jârvele 2 Par 7, 7, θronul / tronul 4 Împ 25, 28.* O mențiune aparte merită, poate, verbul *a scrie*, cu trei forme de infinitiv aparținătoare la trei conjugări (*scria, scrie, scrii*), nu întotdeauna aceleași în cele două manuscrise și rezultate, adesea, din corectarea ultimei vocale.

Din înșiruirea selectivă de mai sus se observă cu ușurință că forma a doua, extrasă din V_1 , este de multe ori aceeași cu forma considerată azi literară. Alteori aceste corecturi care marchează diferența între cele două texte fac din V_2 o formă mai apropiată de norma literară actuală, ca în *înmulțești 2 Lg 6, 3, păzești 2 Lg 6, 2, trebuie 2 Lg 12, 23*, corespunzătoare formelor din V_1 : *înmulțăști, păzăști, trăbuie*.

Uneori lectura a evidențiat variante grafice, fonetice, lexicale sau chiar morfologice identice în cele două manuscrise: *bătâi Ps 34, 15, leapră 2 Lg 17, 8, măcar 2 Lg 13 rezum., vei peri 2 Lg 28, 22, prejă 2 Lg 27, 13, sâmn 2 Lg 11, 18, 15, să să înalță 2 Lg 17, 20, bani întreji 1 Par 29, 7; acești Ps 4, 9, ie-mi aminte Ps 54, 3, au cerșut Ps 20, 5.*

Numeroasele corecturi de litere, fapt caracteristic, după cum s-a arătat, pentru V_2 , duc uneori la o identitate de forme între cele două manuscrise, părănd să indice o încercare de a le pune de acord. Astfel, un *ε* scris peste *ĕ*: *trebuie 2 Lg 20, 19; ĕ* peste *ĕ*: *mălcindu-să 2 Par 24, 17; ĕ* peste *ε*: *nimearnicul 2 Lg 15, 3; s* peste *ĕ*: *luund 2 Par 6, 3, s* peste *ĕ*: *fiului Jos 17, 3.*

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Nu întotdeauna corecturile unor litere apropie cele două texte: *auzând / auzind* 2 Par **11**, 4, *luundu- / luându-* 4 Împ **25**, 20, *mirță / mierță* 2 Lg **25**, 14, *priiatinul / prietinul* 2 Lg **13**, 6.

Pentru a nu lăsa să se creadă că în V_1 lipsesc cu totul corecturile, semnalăm doar, ca dovadă, o intervenție și anume din 4 Împ **18**, 1 e peste *n* în *treilea*, formă identică cu cea din V_2 .

Tocmai această varietate de situații, uneori convergând spre apropierea între cele două manuscrise, altele divergente, relevă fluctuația valorii unor semne grafice, ca și existența conștiinței unor criterii de scriere aflate încă în plină frământare.

Dar între cele două manuscrise există și diferențe mai semnificative, unele de ordin gramatical: ai *marii* pustietăți / *marei* 2 Lg **32**, 10, și *toată oasteai / a toată oastea* 4 Împ **23**, 5, *ți-e / ți-i* 4 Împ **9**, 18, altele vizând sinonimia: *paza / țiiturile* 1 Par **23**, 32, *pleșug* Pr **13**, 40, *răspleşug* Pr **13**, 41, dar *răspleşa* în V_1 , *thron de evur / tron de ciolane de elefant* 3 Împ **10**, 18. Uneori, ca în cazul Psalmului **66**, 3 schimbarea termenului *mântuirea* din V_1 în *moștenirea* în V_2 pare să fie o greșală, cu atât mai mult cu cât se intenționează redarea lui *salutem* din *Vulgata*: „Să cunoaștem pre pământ calea Ta, în toate neamurile *moștenirea* Ta”.

Există și cazuri în care schimbarea unui mod verbal poate influența mesajul: *Sabie, deșteaptă-te* în V_2 , dar *Sabie deșteptați* în V_1 (Za **13**, 7).

Cu toate că, așa cum am spus, s-a apelat sporadic la V_1 , s-au putut constata și diferențe de text. Iată o omisiune din 4 Împ **1**, 15: „... zicând: „Pogori cu el”; și s-au pogurât” (V_2) / „... zicând: Pogori cu el și nu te teame”; și s-au pogorât (V_1), text mai apropiat de *Vulgata*.

Mai semnalăm o omisiune în text și în 3 Ezz **1**, 58: „Până când au prăznuit bine pământul sâmbetele Sale, prăznuia sâmbăta” în V_2 în timp ce în V_1 mesajul este mai extins și mai apropiat de *Biblia Sacra*: „în toată vremea prăsirii sale, prăznuia sâmbăta”.

Putem menționa și o situație în care V_2 are un text mai larg și mai apropiat de *Vulgata*, ceea ce ar putea să sugereze că și copiii, la rândul lor, au lucrat cu textul latin în față: „Muiarea *luund sâmânță, parte bărbătească* de va naște (urmează *fiiu anulat*) ...” (V_2), și „Muiarea de va naște *fiiu* ...” (V_1) Pr **12**, 2.

Numeroase alte comparații între V_1 și V_2 au fost menționate în paginile anterioare.

Expunerea selectivă a problemelor transcrierii *Bibliei* urmărește să pună în evidență nu numai dificultățile unei asemenea întreprinderi, ci, mai ales, să sugereze bogăția și frumusețea cărții, importanța ei pentru toți cei interesați de cultura românească, *Biblia* lui Petru Pavel Aron reprezentând un moment de referință.

ABREVIERI LA CĂRȚILE BIBLIEI LUI P.P. ARON

Vechiul Testament		Is	Prorocia lui Isaie
		Ir	Prorocia Ieremiei
Fc	Cartea Facerii	Tng	Threni, adică Tânguirile lui Ieremie prorocului
Iș	Cartea Ieșirii	Vr	Prorocia lui Varuh
Pr	Cartea Preoțiilor	Iz	Prorocia lui Iezechiil
Nm	Cartea Numerilor	Dn	Prorocia lui Daniil
2 Lg	Cartea 2 Leage	Os	Prorocia lui Osie
Jos	Cartea lui Iosue	Ioil	Prorocia lui Ioil
Jd	Cartea Judecătorilor	Am	Prorocia lui Amos
Rt	Cartea Ruth	Avd	Prorocia lui Avdie
1 Sm	Cartea dintăiu a lui Samuil, carea noi întâie a Împăraților o numim	Iona	Prorocia Ionei
2 Sm	Cartea a doao a lui Samuil, carea noi a doao a Împăraților o zicem	Mi	Prorocia lui Mihei
3 Împ	Cartea Împăraților a treia, după ovreai întâie a lui Malahie	Naum	Prorocia lui Naum
4 Împ	Cartea Împăraților a patra, după ovreai a lui Malahie a doao	Avc	Prorocia lui Avacuc
1 Par	Cartea 1 Paralipomenon	Sof	Prorocia lui Sofonie
2 Par	Cartea a doao Paralipomenon	Ag	Prorocia lui Agghei
Ezz	Cartea întâie Ezdrei	Za	Prorocia lui Zaharie
Ne	Cartea lui Neemie, carea și a Ezdrei a doao să zice	Mal	Prorocia lui Malahie
Tov	Cartea lui Tovie	1 Mac	Cartea dintăiu a Macaveilor
Idt	Cartea lui Iudith	2 Mac	Cartea a doao a Macaveilor
Est	Cartea Esthir	Man	Rugăciunea lui Manasie, împăratului Iudei, când rob să ținea în Vavilon
Iov	Cartea lui Iov	3 Ezz	Cartea Ezdrii a treia
Ps	Cartea Psalmilor	4 Ezz	Cartea Ezdrii a patra
Pl	Cartea Pildelor		
Ecl	Cartea Eccliaștului		Noul Testament
Cânt	Cântarea lui Solomon	Mt	Evanghelia de la Matei
Înț	Cartea Înțelepciunii	Mc	Evanghelia de la Marcu
Ecz	Spre eccliaștul Isus, fiul lui Sirah. Eccliașticul	Lc	Evanghelia de la Luca
		In	Evanghelia de la Ioan

VENETIIS APVD NICOLAVM PEZZANA. M.DC.LXXX.

Isabella PF.